

### **Serhat SALİHOĞLU (YAYED GENEL SEKRETERİ)**

Değerli konuklarımız, “24. Adalet ve Demokrasi Haftası” kapsamında YAYED tarafından düzenlenen panele hoş geldiniz. Konumuz “Ekonomide Neredeyiz, Nereye Gidiyoruz?” Programımız şöyle; saygı duruşunun ardından YAYED Başkanı Sayın Doç. Dr. Süheyla Suzan Alica sizlere hitap edecek. Sonra panelimiz başlayacak. saat 15.45’te paneli bitirmemiz gerekiyor; çünkü saat 16.00’da başka bir etkinlik var.

Değerli konuklar, 23 Nisan 1920’de TBMM toplandı, 29 Ekim 1923’te, Bağımsız ve Laik Türkiye Cumhuriyeti kuruldu. Türkiye Cumhuriyetini kuranlara, büyük bir minnettarlık içindeyiz ve büyük bir saygı duyuyoruz. Laik TBMM’yi işlevsiz bırakma çabaları içinde bulunanlara ve Cumhuriyetin temel ilkelerine karşı, o ilkeleri ortadan kaldırmak için çaba gösterenlere ise asla saygı duymuyoruz. Şimdi sizleri Türkiye Cumhuriyetini kuran başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere tüm yurttaşlarımız için bir dakikalık saygı duruşuna davet ediyorum.

Konuşmalarını yapmak üzere YAYED Başkanı Süheyla Suzan Alica’yı davet ediyorum. Buyurun hocam.

### **Doç. Dr. Süheyla Suzan ALICA (YAYED BAŞKANI)**

Değerli katılımcılar, çok değerli hocalarımızın konuşmacı olduğu panelimize hepiniz hoş geldiniz. Sizleri aramızda görmekten çok mutluyuz. Derneğimizin bu etkinliğine bizi kırmayıp teşrif eden değerli hocalarımıza öncelikle çok teşekkür ediyorum. Güzel ve samimi bir panel olacağını ümit ediyorum. YAYED olarak da bu etkinlikte emeği geçen herkese çok teşekkür ediyorum. Bildiğiniz üzere 24 Ocak 1993’te öldürülen değerli gazeteci yazar Uğur MUMCU ile 31 Ocak 1994’te öldürülen ADD Kurucu Genel Başkanı değerli Prof. Dr. Muammer AKSOY’un ölüm yıldönümlerini kapsayan 24-31 Ocak günleri arasını kapsayan hafta “Adalet ve Demokrasi Haftası” olarak anılmakta ve çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir. YAYED olarak bizler de uzun yıllardır bu haftada çeşitli etkinliklerle katkı sağlamaya çalışmaktayız.

Adalet ve Demokrasinin temsilcileri olan bu değerli yazarlar, düşünce adamlarının katledilmesi ve temsil ettikleri değerlerin yok edilmesi, maalesef hepimizi üzüntüye boğmakta ama her geçen yıl adalet ve demokrasinin yavaş yavaş yok olduğunu, hatta kalmadığını görmekteyiz. Bu nedenle adalet ve demokrasiyi de anmak gerekiyor. Ümidimiz hem bu değerlerin, hem bu değerleri savunan yazar ve vatandaşlarımızın bu değerlere sahip çıkmasıdır. Kendi ülkesinde aydınlarının ve vatandaşlarının can güvenliğini sağlayamayan bir ülkede yaşamaktayız ne yazık ki. Bu cinayetlerin katillerinin bulunamadığı gibi her sene yeni katliamlar, yeni cinayetler işlenmekte, hatta toplu katliamlara tanık olmaktayız. Bu vesile ile tüm katledilen aydınlarımızı ve son dönemde yaşamını yitiren vatandaşlarımızı ve şehitlerimizi de büyük bir üzüntü ile bir kez daha anmak istiyorum. Bir daha da bu tür olayların ülkemizde yaşanmamasını dilemekteyim.

Bugünkü panelimiz ekonomi ile ilgili, “Ekonomide Neredeyiz, Nereye Gidiyoruz?” Ancak ekonomiden bahsederken, hukuktan, hukukun üstünlüğünden ve bugünkü ortamdan da bahsetmek gerekiyor. Ekonomik refahla, hukuk iç içe aslında, her ikisinin bir arada olması gerekiyor. Hukukun üstünlüğü temel olarak, tüm toplumda, her düzeyde, idarenin her aşamasında hukukun etkisini ve önemini vurgulamaktır. Hukukun üstünlüğü olan bir ülkede, vatandaşın en alttakinden en üsttekine kadar muhatabı, hukuk olmalıdır. Bu anlamda kimsenin, hukuk karşısında bir ayrıcalığı, bir imtiyazı olmamalıdır, kanun önünde eşitlik olmalıdır. Bugün hepimizin özlediği değerler bunlar. Maalesef de yavaş yavaş yitirdiğimiz değerlerdir. Bu vesile ile hukukun üstünlüğünün, istikrarın olmadığı bir ortamda,

istikrarlı bir ekonominin de olamayacağını belirtmekte yarar var. Zaten her an gündemde ve konuşulmakta.

Ancak burada önemli bir hususa da vurgu yapmak istiyorum, ülkemizin doğal kaynaklarının, hava, su, toprak gibi kaynaklarının, talana maruz kalmadan korunması, gıda güvenliği açısından çok önemli olan ve gelecekte önemi daha da artacak olan bu değerlerimizin korunarak, ekonomik refahın sağlanması da vurgulanması gereken bir nokta. Bütün bunlar elbette konuşulacaktır; çok fazla uzatmak istemiyorum, tekrar hepimize çok teşekkür ediyorum, konuşmacılarımıza ve hocalarımıza da bir kez daha teşekkür ediyorum katıldıkları için, panelimizin verimli geçmesini diliyorum, sizlere de sevgi ve saygılarımı sunuyorum.

### **Serhat SALİHOĞLU**

Süheyla Hocamıza, teşekkür ediyoruz. Şimdi doğrudan panelimize geçiyoruz. Panelimizi yönetmek üzere, Bilsay KURUÇ hocam ve konuşmacılarımız Korkut BORATAV hocam, Erinç YELDAN hocam, Gökhan GÜNAYDIN, Serdar ŞAHİNKAYA ve Ahmet Müfit BAYRAM'ı davet ediyorum; buyurun.

### **Prof. Dr. Bilsay KURUÇ**

Efendim, hoş geldiniz. Pazar günü, en değerli tatil gününü buraya ayırdığınız için öncelikle salona teşekkürle başlayalım. Ben birkaç şey söyleyeyim, sonra arkadaşlarımıza geçelim. Adalet ve Demokrasi Haftası için konuşuyoruz. Ve Uğur Mumcu, Muammer Aksoy, Bahriye Üçok, Ahmet Taner Kışlalı'yla başlamak üzere bütün insanlık yoluna adeta baş koymuş, arkadaşlarımız, meslektaşlarımız için burada bulunuyoruz. Bunlara öyle sanıyorum ki Andrey Karlov'u da eklemek lazım. Bu binada aynı kirli eller tarafından katledildi. Onu da Adalet ve Demokrasi Haftası'nın aramızdan ayrılmış olan değerleri arasına katmamız ve onu da saygıyla anmamız lazım. Adalet ve Demokrasi. Konumuz ekonomi ama konunun çerçevesi, işlevi ve içeriği ne olur diye düşünürsek, Adalet ve Demokrasi için birkaç söz söyleyelim.

Önce demokrasi için söyleyelim. Biliyoruz kapitalizm 1990'lardan itibaren dünyaya bir demokrasi projesi sunmadı, sunmaktan vazgeçti. Kapitalizm demokrasi üretmiyor. Amerika aşağı yukarı 1991'den itibaren, uluslararası hukuku alenen yok saymaya başladı, Avrupa'da da son mülteci krizi gösterdi ki, Avrupa'nın da kendi özel gül bahçesi içinde, hele onun dışında yeni bir sözü yoktur. Niçin vazgeçti, ihtiyacı mı yok kapitalizmin demokrasiye, bilmiyoruz. Ama artık, üretmiyor; vazgeçti, öyle görünüyor. Hangisi ise, vaz mı geçti, ihtiyacı mı yok, üretmiyor mu, dünya kapitalizmi, bunu ayrıca tartışmak lazım. Kesin olan şu, kapitalizmle demokrasinin bağlantısı kesilmiştir, dünya çapında kesilmiştir ve onun bünyesinde demokrasi yeşermemektedir.

Adalet'e geçerse, haklar üzerine düşünmeden, konuşmadan, adaletten söz edemeyiz. Önce haklar, ve burada söz konusu olan tek tek kişilerin haklarından ibaret değil, herkesin birden haklarıdır, bunun kurumsallaşmasıdır ve bunun başlangıcı 800 yüzyıl önceye gider. Arkadaşımız Hakan Özyıldız'ın son yazılarında çok isabetle dile getirdiği gibi, hakların temsil edildiği yer meclistir. Yani hepimizin hakları bir mecliste gerçek sahibinin temsilcisine kavuşur. Söz sahibi meclis olur ve haklar öncelikle oradan hareketle kurumlaşır. Meclisin hakların sahibi olmaktan vazgeçme kararı, insanlık tarihini tersine akıtma girişimi gibidir. Bizleri sadece 1923'in değil, 1908'in değil, 1876'nın değil, 1215'in Magna Carta'nın gerisine götürür. Ay'a ilk ayak basan Neil Armstrong, adımını atarken, "Bu benim için küçük bir adım, fakat insanlık için büyük bir adım" demişti. Büyük bir ileri adım.

Meclisin son kararı, küçük bir adım ama insanlık hesabına, çok büyük bir geri adım, 800 yıldan önceye gitmiş bulunuyoruz. En azından Hakan Bey kardeşimizin dile getirdiği gibi, bir bütçe yapma hakkını, yani hepimizin vergilerinden, harcamalar yapma hakkını, meclis bir kişiye bağışlamış oluyor. Unutmayalım, bütçe yapma hakkı, toplumun hesap sorma hakkının da ciddi boyutudur.

Bu kapitalizmin şaşırtıcı dünyasıdır. Çok fazla şaşırılmayalım, çünkü hepimiz kapitalizmin bizi daima ileri götüreceğini adeta içten kabullenmişizdir. Belki teknoloji aleminin gelişmeleri içinde bu doğrudur. Teknolojik olarak, kapitalizm daima yeni şeyler yapmakta, yaşamı kolaylaştırmaktadır ama kapitalizmin bir bütün olduğunu, insan ilişkilerini kapsayan bir bütün olduğunu kavrarsak, şunu görürüz; insani gelişme diye bir davası yoktur kapitalizmin.

Türkiye tablosunda bazı saptamalar yaparak gündeme geçelim. Türkiye reel kapitalizmi yaşıyor; kapitalizm Türkiye için budur; yaşadıklarımızdır. Yani ekonomisi ve siyaseti ile ve insanlarıyla budur. Türkiye tam kapitalizmi yaşıyor ve Türk halkına kapitalizm son 15-20 yılda damardan girmiştir. Ekonomisinde bunu çok berrak görürüz, ama siyasetinde de, Türkiye'nin siyaseti de, 1980'den başlamak üzere, ada parsel numarasıyla sağ'a kaymıştır. Kim varsa, hangi kurumlar varsa, sağ'a kaymıştır ve kapitalizme özgü bir şekilde bu zeminde insani gelişmeyi ileri götürecek değil, geri çekecek rejimleri benimsemektedir. Kapitalizmin bu sürecine 1980'lerden beri yaşayanlar tanıktır. Bu kendine özgü bir gelişmedir ve son 15-20 yılda kapitalizm Türkiye'de siyasi temsilcisini bulmuştur, yani iktidarını bulmuştur. Türkiye için ekonomi ve siyaseti ile kapitalizm budur. Sorulması gereken soru şudur, insani gelişme ileri giderken, toplum diğer boyutlarda örneğin, ekonomide ileri gidebilir mi? İnsani gelişme geri giderken; hele insanların toplumsal hakları son meclis kararında olduğu gibi, büyük bir adımla geri giderken, toplum, ekonomide, dış siyasette ve diğer alanlarda ileri gidebilir mi? Son 15-20 yıl, sanıyorum ki bu süreci, kapitalizmin Türkiye'de reelleşmesi sürecini siyaseten son aşamaya getirmiştir.

Merak ettiğimiz ve saptamamız gereken bir nokta şudur, galiba, Türk sermaye sınıfının buna bir itirazı var mı? Bu soruyu soralım, Türk sermaye sınıfının, buna bir itirazı var mı? Ben duymadım ama, duyanlar varsa söylesin. Yani, sureta çok üstü örtülü bir şekilde, ayıp olmasın şeklindeki sözleri dışında, gerçekten bir itirazı var mıdır? Cumhuriyetten geri gitmeyi kendi bugünkü avantajları ile takas etmekte bir itirazı var mıdır? Burada bellek insana şunu hatırlatıyor: Tarih 1979. 13 Mayıs tarihinde, Türk sermaye sınıfı adına, bir işveren kuruluşunun, adını biliyoruz, hazırladığı ve 15 Mayıs'ta gazetelerde tam sayfa yayımlanan bir bildiri vardır. Bu 1980 24 Ocak'ın ve 12 Eylül'ün başlangıcıdır; bunun müjdesini verir, devamının da müjdesini verir ve bu bildiri o günün ekonomik sıkıntılarını bir rejim sorunu halinde sunuyor: "Karşımızda bir rejim sorunu vardır" diyor. Diyor ki, "anayasa kuralları dışında hür teşebbüsü yok edecek şekilde uygulamalara girildiğini görüyoruz" diyor. "İçine girdiğimiz ekonomik sıkıntının her türlü nedeni budur" diyor. "Demokratik toplumumuzun üreten, verimli üreten temel gücünün hür teşebbüs olduğunu artık anlamalıyız, Pazar ekonomisinden git gide uzaklaşan bir anlayışla, ne Batı dünyasında hak ettiğimiz yeri, ne yeterli kredileri, ne de dış sermayeyi bulabiliriz, hürriyetçi teşebbüsün zayıflaması, hürriyetçi demokrasinin zayıflamasıdır" diyor. Ve bu bildirin başında "Gerçekçi Çıkış Yolu" başlığı var. Kısacası şunu diyor. Tüm iktidar sermayeye! Paylaşmayız kimseyle, demek istiyor. Ekonomik sıkıntılar ortamının, sermayenin sınıf olarak yöneteceği bir rejim değişikliği için çok elverişli bir zemin yarattığını yansıtıyor. Tüm iktidar bildiğiniz gibi, 12 Eylül 1980'den itibaren sermayeye geçti. Peki bugün niçin susuyorlar? Bazı tanıdıklara soruyorum, diyorlar ki korkuyorlar. Allahallah, 1979 yılında Bülent Ecevit iktidarından daha çok korkuyorlardı demek ki, bugün onun kadar

demokratik olması gereken bir iktidar olduğuna göre başımızda, bundan niye korkuyorlar, bana kalırsa a şıkkı korku, b şıkkı evet ama yetmez.

Dolayısıyla sorulması gereken soru şu: dünya kapitalizminin bünyesinden, en azından son 20 yıldır demokrasi yeşermiyorsa, Türkiye böyle bir dünyaya mı tabi olacak, demokrasinin yeşermeyeceği bir dünya kapitalizmine mi tabi olacak, yoksa kendisi kendi gerçekçi çıkış yolunu yazabilecek mi? Eğer toplumun bu gerçekçi çıkış yolu yazılabilirse, orada haklar, hakların sahibi olan meclis, ve demokrasi, cumhuriyete layık olmak üzere, 1923 Cumhuriyetine layık olmak üzere yerini bulabilir. Kısacası bizim için mesele, bir insani gelişme davasıdır ve burada Türkiye insanlığa karşı sorumludur. Sadece kendi halkına karşı değil, sadece 1923'e karşı değil. Çünkü 1923 insanlığa karşı Türk halkı adına tarihi bir sorumluluk devrimi, bu topraklarda medeni bir sorumluluk devrimi idi. Şimdi yine tarih, toplumun insanlığa karşı sorumlu olma zamanını getiriyor. Yoksa, Hakan arkadaşımızın isabetle söylediği gibi, 800 yılın gerisine atılmış bir büyük adımla tarihe çakılıp kalma tehlikesi vardır.

Efendim, şimdi arkadaşlarımızı dinleyeceğiz. Bu moderatöre kolaylaştırıcı diyorlar, ben kolaylaştırdım mı, zorlaştırdım mı bilmiyorum ama, biraz düşünme fırsatı vermiş olabilirim. Arkadaşlarımızın, ekranlardaki iktisatçı ve finansçılardan bir farkı vardır: ekonomiyi, insansız, daha doğrusu yurttaşsız olarak değil, ekonomideki insanları birer yurttaş değil de tüketici olarak görenlerden değil, yurttaş olarak gören meslektaşlarımızdır. Zaten hepsini tanıyorsunuz, sırasıyla önce Serdar Şahinkaya arkadaşımız, sonra, Erinç Yeldan, sonra Gökhan Günaydın, sonra Ahmet Müfit Bayram ve en sonunda Korkut Boratav konuşacak, bize verilen saate göre 15.30 civarında biteceğini tahmin ediyorum. 10-15 dakika demokrasi gereği sizlere kalıyor, demokrasimiz bu kadar kusura bakmayın. Serdar buyur.

### **Dr. Serdar ŞAHİNKAYA**

Dr. Serdar Şahinkaya'nın sunumunu pdf dosyası olarak ana sayfada bulabilirsiniz.

### **Prof. Dr. Bilsay KURUÇ**

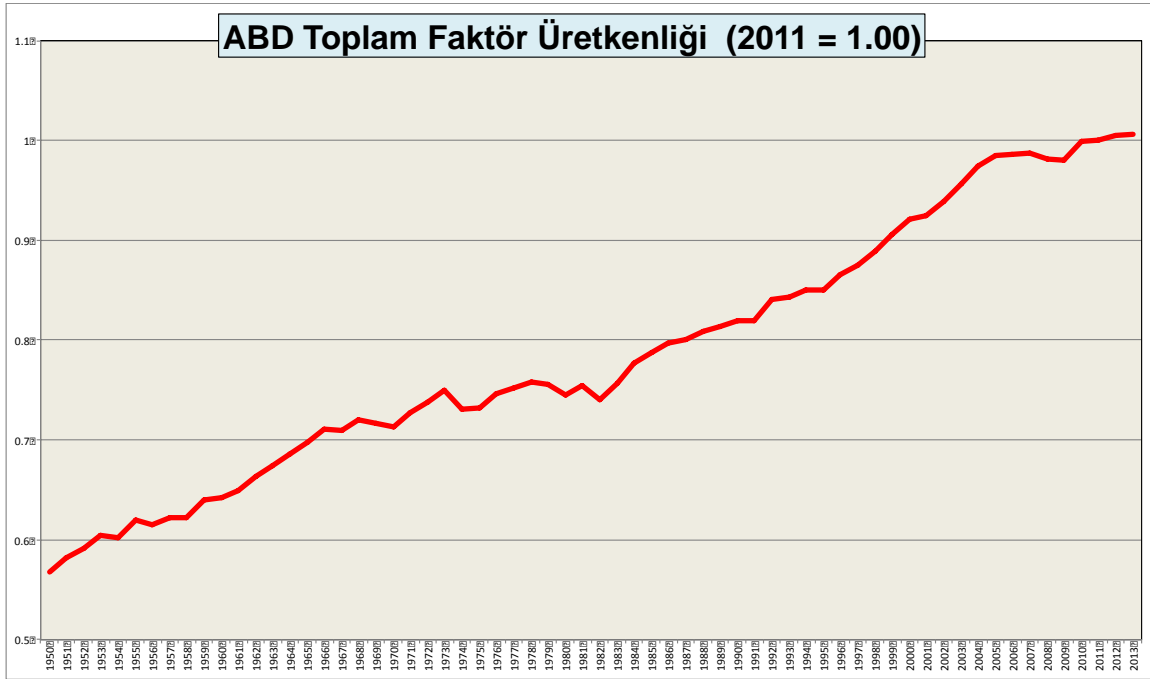
Çok güzeldi; Serdar Bey'e teşekkür ediyoruz. Şimdi Erinç Yeldan arkadaşımızda sıra.

### **Prof. Dr. Erinç YELDAN**

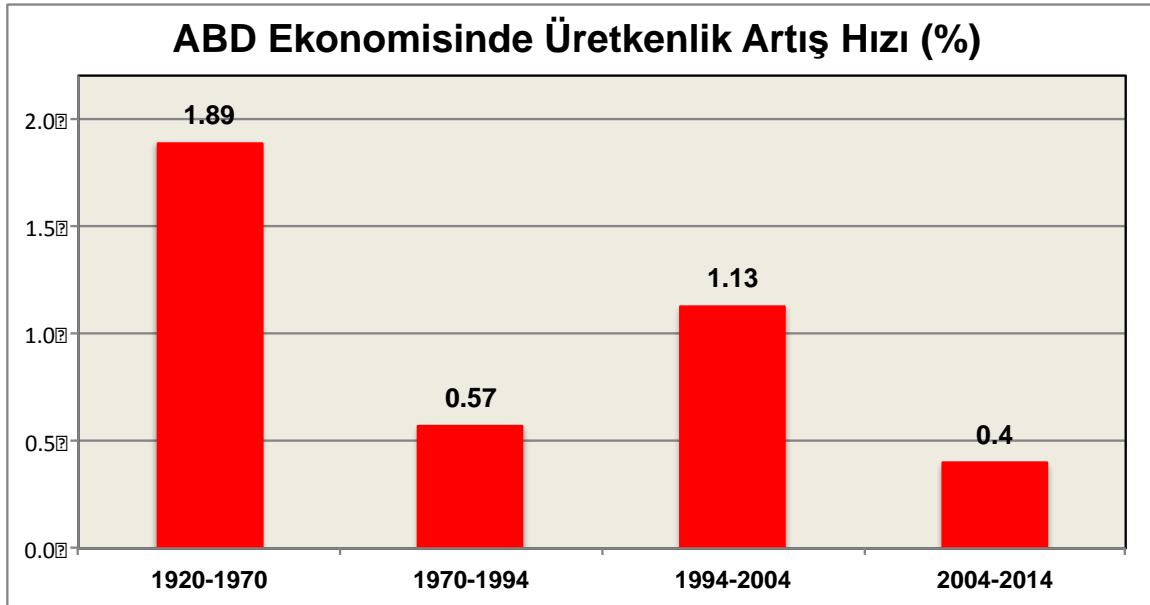
Değerli konuklar çeyrek yüzyıla ulaşmış olan Adalet ve Demokrasi Haftası etkinliklerinde ben de sizlerle birlikte olmaktan çok mutluyum, çok teşekkür ederim. Bana ayrılan süre içerisinde ben de Serdar arkadaşımın ve benden sonraki hocalarımın arasında bir köprü işlevi görmek arzusundayım.

Bu gün ilk olarak Bilsay Hoca'nın açtığı yola iktisadi açıdan bakarak dünya kapitalizminin hegemonik merkezi Amerika'daki üretkenlik noktasından konuşmama başlamak istiyorum. Burada çok uzun bir süreli neredeyse bütün yüzyılı kapsayan, Amerika'da işçi başına üretkenlik ve toplam faktör üretkenliği yani, işçi, sermaye ve diğer faktörleri, üretim faktörlerini bir arada tutarsak, Amerika'daki üretim kazanımları nasıl gelişmiş ona ait Groningen Üniversitesi'nin bir uluslararası veri setinden yararlanarak bir derleme yaptım. Artış var kuşkusuz, fakat biz doğulu sosyal bilimciler biraz meraklı insanlarız, malum mitoloji bu topraklardan çıktı, şeytan ayrıntıda gizlidir diyerek, biraz detaya baktığımız vakit,

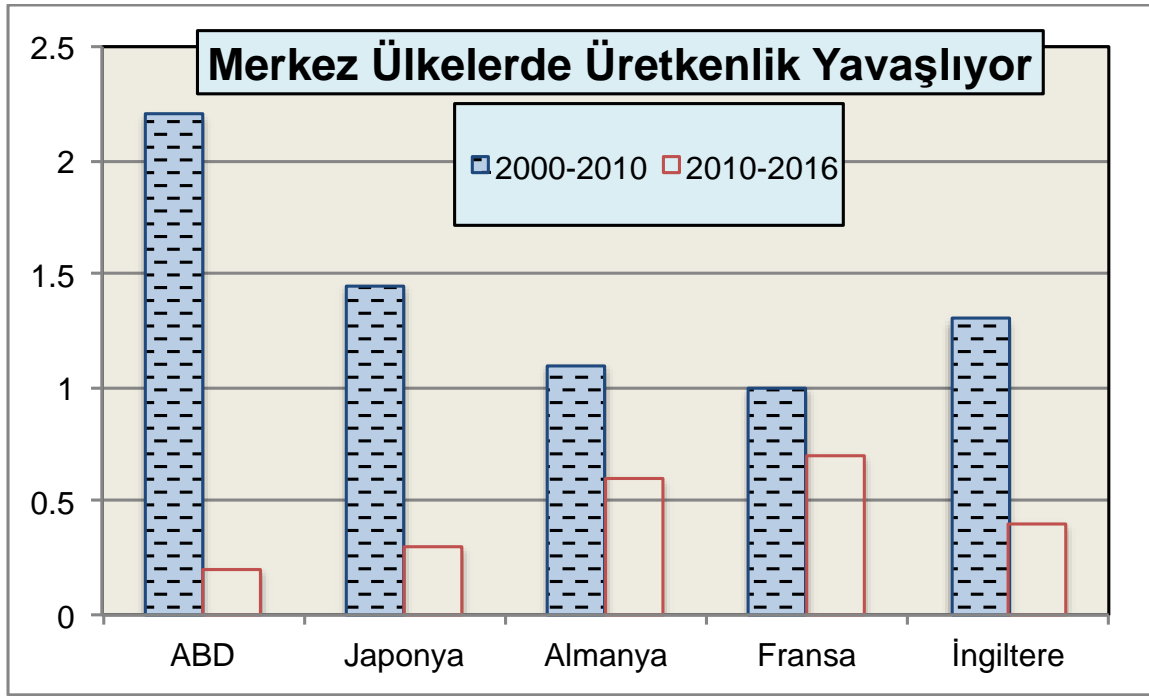
şuradaki durgunluk benim de uluslararası literatürde bu konularda araştırma yapan birçok iktisatçının da ilgisini çekmiş vaziyette.



Bu söylediklerimi biraz daha ayırtmak için, bunu dönemlere ayırdım. Kapitalizmin altın çağı denilen dönem dahil olmak üzere 1970'lere kadar yüzyılın çok önemli bir bölümünde, Amerika'daki üretkenlik hızı artış oranı %2'ye yakın, %1.8. Sonra malum petrol krizi ile başlayan dönemler geliyor. 1980'lerin Reagan şoku geliyor. Üretkenlik hızında bir durgunluk var. Sonra 1994 ile 2004 arasında tekrardan üretkenlik kazanımlarında artış var. Sonra da 2004'ten bu yana, biraz evvel altını çizmeye çalıştığım dönem geliyor %0,4.



Amerikan ekonomisi hem büyüme hızı anlamında, hem yatırım temposu anlamında, hem de bunların bir sonucu olan, üretkenlik kazanımlarının artık durması anlamında son 10 yılı, durağan bir ekonomi olarak yaşıyor. Bu genellemeleri, diğer kapitalizmin, uluslararası küresel kapitalizmin diğer merkez ekonomilerinde olup bitenlerle de karşılaştırmak mümkün.



Amerika öyküsünü görsel olarak sizlerle paylaştım. Buradaki mavi kutucuklar 2000’le 2010 arasındaki 21. yüzyılın ilk 10 yılının üretkenlik yıllık ortalamasını veriyor. Kırmızı kutucuklar da 2010’dan başlayarak bugüne kadar olan dönemdeki, üretkenlik artışlarını veriyor. Amerika’dan bahsettik %2’den yaklaşık %0,4’e düşmüş olduğunu biraz evvel söyledik. Japonya’da durum aynı, Avrupa’nın motor sanayi gücü Almanya’da, hasbelkader biraz Fransa’yı katarsanız yine aynı şekilde %0,5’e kadar inmiş durağan, durgun metropoller gözleriz.

Bunun çeşitli nedenleri var, ben de sadece hatırlatarak geçeceğim, bunun altında ne yatıyor, bunlar kendi kendine oluşan süreçler değil kuşkusuz. OECD’nin kapsamlı bir çalışması var. Bu yaz aylarında Amerikan iktisat tarihçisi Marksist Robert Gordon’un kapsamlı bir 20. Yüzyıl Amerika Tarihi yayımlandı. Orada vurgulanan olgular var. Bağımsız çalışmalar var. Ben bunları üç ana başlıkta, hatta dört ana başlıkta topladım. Artık kapitalizmin altın çağına girdi sağlayan öğeler yitirilmiş vaziyette. Bunların başında nüfusun yaşlanması geliyor. Yaşlı nüfusla beraber de artan sağlık harcamaları, üretkenlikteki durgunluğun önemli boyutlarından birisi haliyle. Bununla ilintili olarak fakat ikinci bir neden olarak da kurgulanabilirdi, eğitimde çok önemli hamleler yapıldı, ar-ge’de çok önemli kazanımlar sağlandı. Amerika’da örneğin, 1950’li yılların başında, üniversite mezunu çalışan nüfus, nüfusun %5’i iken, bugün artık %25’ine ulaşmış durumda. Bunun dışında Kıta Avrupa’dan ve Çin’den çok yoğun bir işgücü göçüyle karşı karşıya kalmıştı Amerika. Dünyanın en önemli beyinleri, Amerika’ya 1950’li yıllarda göç etmiş vaziyetteydi. Kadın emeğinin çalışan nüfusa katkısı söz konusuydu. Artık 21. yüzyılda bu olanaklar ortadan kalkmış durumda, hatta geçtiğimiz son bir hafta itibarıyla da, yeni Amerikan başkanının tamamıyla bu süreci durduracağı ve tersine çevireceği yönünde de izlenimlerimiz var. Dolayısıyla nüfusun yaşlanmasıyla beraber, eğitim, araştırma, geliştirmeye dayalı üretkenlik birikimlerinin artık sınıra ulaştığını, doyumluğa ulaştığını, olgunlaştığını görüyoruz. 21. yüzyılda bu olanaklar çok kısıtlı olacak.

Çevre kirliliği ve iklim değişikliğinden kaynaklanacak olan, kıyamet senaryolarına ulaşan uyarılar, 21. yüzyılın bir başka gerçeği olacak, tarımsal hasılanın düşmesi, yeni maddelerin ortaya çıkması, deniz seviyesinin yükselmesi, yine salgın hastalıkların yarattığı işçi üretkenliği kayıpları 21. yüzyılda Paris İklim Anlaşması

ile ortaya çıkan verilerin toplam üretkenlik artış içinde çok önemli kayıplara yol açacağı sinyallerini veriyor. Bütün bunlar dışında, gelir dağılımındaki adaletsizliğin derinleşmesi, gelir dağılımının bozulması ve bunların yaratacağı yerel savaşlar, sosyal dışlanma, terör ve biraz evvel Bilsay Hoca'nın bahsettiği üzere, artık kapitalizmin demokrasiden vazgeçip ya da vazgeçmek zorunda kalıp, yani böyle bir şeye ihtiyacı olmadığı, tam tersine, bu gelir dağılımındaki çarpıklığa dayalı olarak en üst %0,1'lik servet birikimine sahip olan, kapitalist, ultra zengin nüfusun, çıkarlarını, varlığını sürdürebilmek için artık demokrasiye değil, giderek artan şiddete, teröre ihtiyaç duyacağı bir dünyaya geliyoruz. Bütün bunların iktisadi olarak yansımaları da bahsettiğim durgunluğun ana nedenlerinden biri olarak hız kazanıyor.

Şimdi yavaş yavaş Türkiye'ye gelelim. Tüm bunlar olurken Türkiye'de neler oluyor? Groningen Üniversitesi'nin aynı veri setinden Türkiye için de yine toplam faktör üretkenliği yani bütün üretim faktörleri bir arada düşünüldüğü vakit, Türkiye'de ne olmuş? Veriler 1963'ten başlıyor. Amerika ile ilgili olan resimle karşılaştırırsanız, bizde kalp atışları gibi, mehter marşı gibi bir ekonomi olduğu çok açık ortaya çıkıyor.



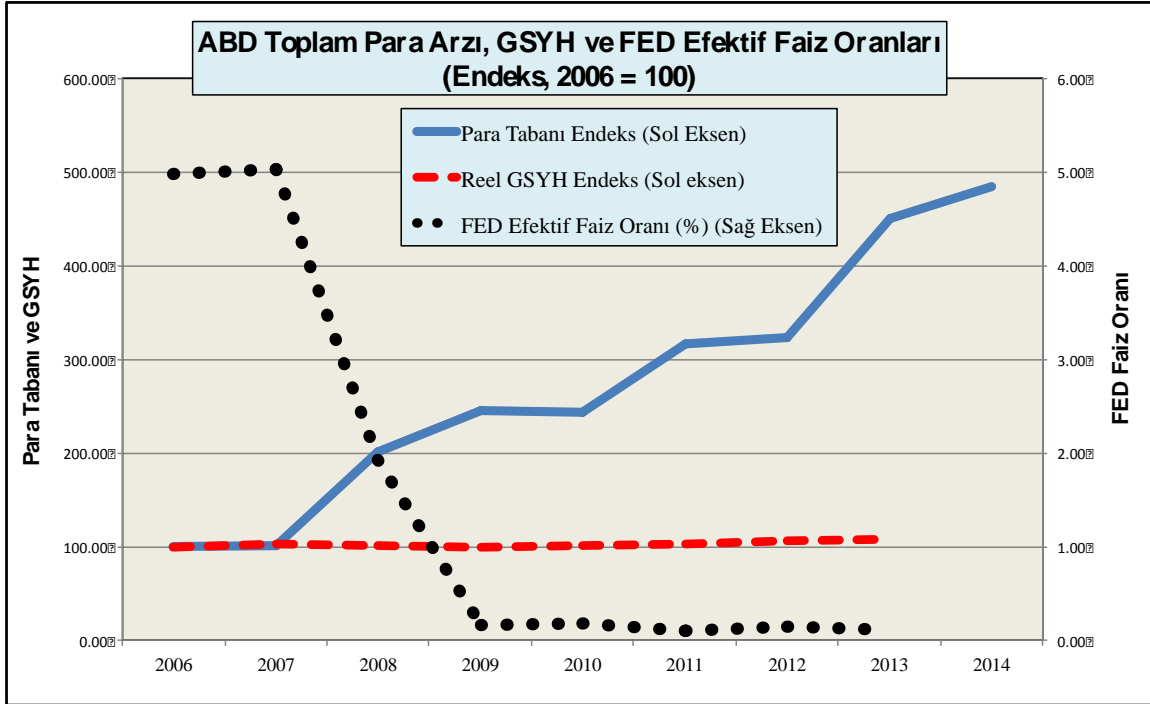
Bu dalgalanmalar, başka başka saatler harcayacağımız bir konu. Sürdürülebilir, üretkenliğe dayalı bir artışın ne kadar Türkiye'de gerçekleşmekten uzak olduğunu görüyoruz. Birinci tespit bu, fakat bu son derece yalın olduğu için bunun üzerinde çok fazla durmayacağım. Şimdi üç tane kabaca sıçrama hamlesi var. Planlı yıllar 1963'ten kabaca 77 krizine kadar olan bölüm. Daha sonra 1980'li yıllar geliyor. Özal'lı yıllarda ihracata yönelik teşvikler ve IMF, Dünya Bankası stand-by kredileriyle beslenen, göreceli olarak daha kısa, fakat pozitif anlamda yaklaşık 8-9 sene sürmüş bir üretkenlik artışı dönemi var. Bu dönemin çok önemli besleyeni, stand-by kredileriyle gelen, yurt dışından gelen çok ciddi Türkiye'ye kredi sağlanması olgusu. Türkiye bu dönemde tüm gelişmekte olan ülkelere açılan kurumsal ve özel kredilerin yaklaşık 2/3'ünü tek başına kullanıyor. Bunlar otoyollar, benim memurum işi bilir, papatyalar, ihracat teşvikleri ile harmanlanan gelirin ana kaynağını oluşturuyor. Daha sonra 1990'lı yıllar geliyor, bunun kitapta yeri yok. Bu Türkiye'nin kayıp 10 yılı. Daha sonra da kabaca 2001 krizinden sonra, yine tekrardan IMF'nin Türkiye kotasının 8 misline kadar Türkiye'ye kredi açtığı ve

tırnak içinde bankacılık reformları diye sergilenen fakat biraz sonraki slaytlarda bunun ana kaynağını vurgulayacağım, aslında döviz kurunun olağanüstü ucuzlatılmasından kaynaklanan bir hormonlu, yapay, sanal büyüme ve ona ilişkin üretkenlik dönemi var.

Türkiye'nin son dönemi de Amerika'dakini çok yakından izliyor. Kabaca 2006 yılından bu yana Türkiye ekonomisinde de sadece durgunluk değil, üretimde negatif bir gelişme var. Biraz evvel Serdar arkadaşım bahsetti. Sanayisizleşme yani %23'lük sanayi payının %15'e gerilemesi, yatırımlardaki durgunluk, işçi istihdamındaki artışın, sanayi artı üretken sektörlerden ziyade, inşaat gibi veya küçük hizmet sektörü gibi sektörlerde yaygınlaşmasından kaynaklanan bir manzara ile karşı karşıyayız.

Şimdi bütün bunlara karşı ne gelişme gösterelim? Bu resmi yine Bilsay Hoca'nın Bretton Woods Sistemi'nin 70 yılı münasebetiyle yaptığı bir konuşmadan almıştım. Burada Amerika bir durgunlukla karşı karşıya; yatırımlar durgunlaşmış, ekonomik büyüme yavaşlamış, 2009'da dünya topyekün daralma içine girmiş. 1930'dan bu yana ilk defa olan bir şey ve iktisatçılar da buna çare arıyorlar. Fakat bu çareler kolay kolay bulunamıyor. İlk çare para basmak fakat bu iktisat bilimi ilginç bir bilim, adına para basmak demiyorlar, miktar kolaylaştırması deniyor; hatta bizim gibi Boğaziçi ve ODTÜ'deki meslektaşların diliyle *Quantitative Easing* yapıyorlar veya QE yapıyorlar. Miktar kolaylaştırması yani 1950'lilerin, 1960'ların Keynesçi iktisatçılar içerisinde ekonomiye müdahale, hem mali açıdan genişleme, hem parasal açıdan genişleme tu kaka olduğu için bu 1980'lerin neoliberal muhafazakar iktisatta, aynı dil çağrıştırılmasını diye, sanki bir miktar sınırlaması kolaylaştırılıyor. Özü itibariyle olan biten şey şu; size göre sol eksende Amerika'da Federal Rezerv, Amerikan Merkez Bankasının bilançosundaki para arzını 100 kabul edersek, yaklaşık 5 sene içerisinde bu 5 misline çıkıyor. 600 milyar dolardan, 3 trilyon dolara çıkıyor. Yani yaklaşık 2,5 trilyon dolar. Taze dolar küresel piyasalara boca ediliyor. O zamanın Merkez Bankası Başkanı Bernanke, teorisi ve geri planı açısından son derece muhafazakar bir iktisatçı olmasına rağmen, bu işlerin yürütücülerinden birisi olması gibi parasal bir durumla da karşı karşıya kalıyor ve kendisi helikopterden para atıyor dünya piyasalarına. Bütün bunlar olurken, faizler size göre sağ eksende yaklaşık %5'ten "0" a iniyor. Şimdi AKP ekonomi idaresininin, bambaşka yollardan hareketle, ya 0 faizli ekonomi mümkündür, zaten "bizim kutsal kitabımızda da bunu diyordu" diye öykünmesinin arkasında böyle bir mekanizma da var gibi geliyor bana. Ama dediğim gibi ben ilahiyatçı değilim, öyle bir eğitim görmedim, iktisatçıyım. Bu kadar çok 3 trilyon dolarlık bir küresel mali aktarmaya elbette faizlerin kayıtsız kalması beklenemezdi. Dünya "0" faize çalışıyor. Yatay kırmızı çizgi, bütün bunların yapılmasının ardındaki amaç.





Amerikan milli gelirini GSYH'yi harekete geçirmek, bütün bunların bir işe yaramadığını belirlerken görüyoruz. Yani Amerikan kapitalizminin içindeki bu küresel durgunluk, parasal işlemlerle aşılamamış vaziyette.

Peki bunlar bir işe yaradı, nereye yaradı? Şimdi artık sözü Türkiye'ye getirelim. Bir ilk günah dönemi. AKP ekonomi idaresi, Eylül 2008'de Lehman biraderlerin çökmesiyle başladı. Krizin etkileri dünyayı sarmış. Dolayısıyla Ocak 2003 kabaca AKP'nin ilk iktidar olduğu dönem. 2008'e kadar faizler var. Merkez Bankasının gecelik faiz hareketleri çok meşhur. 2008'e kadar yalnız, mevcut görünümünden bahsetmiyorum. Ocak 2003 aylık veriler ve reel faizleri var. Bunlar %50'lerden başlıyor kabaca %20'lere kadar iniyor. Enflasyon oranı var. Yıllıklandırılmış enflasyon oranı da kabaca, Ocak 2005'ten sonra aylık olarak, Türkiye'de %10 bandında seyrediyor. Bu ikisi arasındaki fark, reel faiz oranı. Türkiye 2008 öncesinde, biraz evvel bahsettiğim bu olağanüstü sıcak para, küresel konjonktüründen yararlanabilmek için, çok yüksek reel faizlerle karşılaşılıyor. Hatta dönem dönem burada yol kazaları oluyor. Mayıs 2006'da olduğu gibi. Erdem Başçı döneminde, hiçbir şekilde tereddüt etmeden faizleri yükseltme yoluna da gidiyor. Bütün bunlar olurken, bu yüksek reel faizler, söz konusu dönemde mevcut. Şimdi konumuz, buraya neden geldiniz, Türk lirası ne olacak, dolar ne olacak, Pazartesi itibarıyla dolar alacak mıyız, satacak mıyız veya dolar teröristleri Türkiye'de nasıl hazırlandı? Yine aynı dönem 2003 ve 2008, mavi eğri yine piyasada gördüğünüz ortalama kurları. Ocak 2003'te Merkez Bankası 1 dolar, 1 lira 68 kuruş. Daha sonra hızla büyüyor ve 2008 Eylül'üne geldiğimiz zaman, kabaca 1,20-1,30 civarına geliyor. Hatta o günlerde ben çok iyi hatırlıyorum, 1 dolar, 1 Türk lirası olur mu diye beklentiler de var. Artık böyle bir coşkulu dönemdeyiz. Kırmızı eğri de reel kur. Reel şöyle bir şey; şunun fiyatı 1 lira ise, Türkiye'de %10 enflasyon varsa, önümüzdeki sene bunun fiyatı, 1 lira 10 kuruş fakat dolar açısından, eğer bu farkı giderecek döviz kurunda %10'luk bir devalüasyon, eski deyimle, yeni deyimle aşınma söz konusu olmadıysa, eğer dolar hala 1,68 civarında kaldıysa bu otomatikman elinde Türk lirası olan şahıslar için %10 daha ucuz olur. Elinde dolar olan şahıslar için de otomatikman %10 daha pahalı olur. Yani yerli mallar daha pahalı olur, yurt dışından ithalatta aynı oranda ucuzlar. Eğer döviz kurunda aynı düzeltme yapılmamışsa. Bu eğri bu düzeltmenin yapıldığı bir durumu gösteriyor.

Enflasyon farkı arındırıldığı vakit, doların alım gücünü gösteriyor veya Türk lirasındaki pahalılaşıma oranını gösteriyor. 2008 itibarıyla, Ocak ayında reel olarak 1,68 olan kur, 90 kuruşa inmiş oluyor. Bunun arkasındaki ithalat patlaması, borçlanma, yurt dışından, ithalatın ucuza finansmanının ardında olan olgu bu. Yani yüksek faiz, düşük kur diye betimlenen bir 2008 dönemi geçiyor. Sonra devran dönüyor, içeriden, dışarıdan çeşitli krizler ortaya çıkıyor. Artı bir de siyasi krizle karşı karşıya kalıyoruz son iki senenin resminde, Ocak 2013'ten 2016'ya. Burada Kasım yazdığına bakmayın, benim müdahale edemediğim otomatik düzeltmeler var. Burası Aralık ayı görsel olarak Ocak ayını da şu anda yaşıyoruz. Kabaca 1,80'de kur; şimdi Aralık itibarıyla 3,50. Şu anda, malumunuz 3,84 liraya yaklaşmış durumda. Enflasyondan arındırığımız vakit, Türkiye'nin son iki sene içerisinde Türk lirasında %50 reel bir devalüasyon yaşadığını görüyoruz. Yani 2003-2008 arasındaki manzara tamamen ters dönmüş. Artık Türkiye pahalı kurla tanışıyor. Bütün bunları bir araya koyarsak 2003'ten bugüne kadar, kur ne oldu ne bitti? Can alıcı soru şu: Ne olmalı, siz ne istiyorsunuz olmalı. Şöyle eğer AKP'nin ilk iktidara geldiği Ocak 2003 düzeyine dönersek, Türk lirasının reel olarak korunması gibi bir amacımız varsa, enflasyondan arındırılmış olarak Türk lirasının bugün 3,88 olması gerekiyor ama 2003 Ocak itibarıyla. Buradaki herhangi bir dönemin reel değerini korumak isterseniz, dönüyor dolaşiyor; bu hesabı tutturmak için gerekli kurun ne olması gerektiğini vurguluyor. Benim burada vurgulamak istediğim, aslında başka bir şey. Fikret Şenses Hoca'nın çok ısrarla vurguladığı bir slogan vardı. "*Bir ülkenin ticaret stratejisi o ülkenin sanayileşme stratejisidir*" diye. Türkiye 2000'li yıllara, ucuz döviz, döviz kurunun olduğu kadar ucuz tutulması stratejisiyle girdi. Bunu sağlamak için de ne gerekiyorsa onu yaptı. Faizler yüksek tutuldu. O zamanlar faiz lobisi, yüksek faiz isteyen terörist falan diye bir kavram yoktu; bilakis faizi yüksek tutmamız lazım ki, yurt dışından Türkiye'ye sıcak para akımı ve döviz sağlansın, döviz bolluğu, döviz ucuzluğu sağlansın idi.

2005-2006'da bunun üzerine Telekom, Tüpraş, arazi ihaleleri gibi, özelleştirmeler yoluyla, ulusal değerlerin biraz da yok pahasına, hem yerli, hem de uluslararası sermayeye veya bunların ortaklıklarına özelleştirilmesiyle elde edilen gelirler vermeye başladı. Bunlar bizim verilerimizde doğrudan yabancı sermaye adı altında yer aldı. Türkiye'de elimizdeki malların yurt dışına satılması ve bu yolla sağlanan döviz girdileri, doğrudan yabancı sermaye yatırımı geliyor diye pazarlandı. Şimdi artık bu dönemin sonuna gelmiş durumdayız ve Türkiye'nin gerçek anlamda ucuz dövizle çalışabileceği bir konjonktür ne Türkiye'de, ne de uluslararası küresel ekonomide yok. Artık küresel piyasalar sermaye hareketlerini, Türkiye benzeri yükselen piyasa ekonomilerinde, Brezilya'dan, Çek Cumhuriyeti'nden, Romanya'dan, Meksika'dan tüm bu ülkelerden merkez ekonomilere dönüştürüp konsolide etmekle dönebilir; dönmüş durumda. Bu dönemin ilginç ve renkli katkılarında bir tanesi Türkiye. Olumsuz ayrışıyor, negatif ayrışıyor, sanki bu sıradan olağan bir şeymiş de, herkes bir tarafa doğru gidiyor; Türkiye biraz daha olumsuz ayrışıyor. Oysa ayrışma falan yok. Türkiye'de son derece tehlikeli bir döviz kuru üzerinden, sanayisizleşme stratejisinin şu anda sancılarını yaşıyoruz. Bu bir yandan üretkensizlik olarak, bir yandan da sanayide istihdam payı olarak görülmekte. Bütün bunların neticesi de, bütün bunları tersine çevirecek, demokrasi dışı şiddet ve teröre dayalı bir siyasi rejim ile AKP'nin ekonomi idaresinin bu manzarayı değiştirme çabalarıdır.

Teşekkür ederim.

**Prof. Dr. Bilsay Kuruç**

Teşekkür ederiz çok aydınlatıcı oldu. Arkadaşımızın konuşmalarını basitleştirmeye çalışırsak belki, sermaye sınıfının 1980 öncesinden başlayarak söylediği gibi Türkiye'nin kurtuluş meselesi, Türkiye'ye döviz girişine mi bağlıdır, yoksa arkadaşımız çok iyi sorguladı, Serdar arkadaşımızın dediği gibi, insani ve teknik gelişmeleri kendi insanının kalitesini yakalayabilmesine ve yükseltmesine mi bağlıdır? Şimdi Gökhan Günaydın arkadaşımız konuşacak.

### **Doç. Dr. Gökhan GÜNAYDIN**

Teşekkür ediyorum, sevgili Hocam. Öncelikle YAYED'e teşekkür ediyorum, bizleri buluşturduğu için. Bir duygumu söylemezsem gerçekten eksik olur. Bu masada gerçek anlamda özel yaşamımızdan, akademik yaşamımıza kadar bizlere çok şey öğretmiş hocalarla birlikte olmak kişisel olarak benim adıma onurdur; onu da ifade etmiş olayım.

Takvim yapraklarından kan damlayan bir ülkede yaşıyoruz gerçekten. Dinci gerileşmenin, gericiliğin önünde bir bağımsız aydın namusuyla durmaya çalışan insanlar, bu topraklarda çok bedeller ödediler. Kimileri yaşamlarını kaybetti; aramızdan öldürülerek alındılar. Kimileri yıllarca hapislerde yattı, kimileri işlerinden oldu, kimileri itibarlarını kaybettirmek üzere çeşitli operasyonlara maruz kaldılar. Ama tarih bağımsız aydının mücadelesini yazdı. Dolayısıyla bugün anıları önünde saygıyla eğildiğimiz Uğur Mumcu ve Uğur Mumcu'nun yanındaki bütün yoldaşlarını da, saygıyla burada analım.

Tarım üzerine konuşacağım. Türkiye'de istatistiki çarpıtmadan nasibini en çok alan sektörlerden birisidir tarım ama bu yetmiyor ise, en kolay yalan söylenebilen sektör de yine tarımdır. Bu saptamaya konuşmamın ara başlıkları içerisinde yeri geldikçe değineceğim. Ve bu saptamamın haklılığını da sizlerle paylaşmaya çalışacağım. Türkiye'de tarım sektörünün ekonominin öncüsü olduğu yılları, 1923-1929 ve 1950-1954 olarak tanımlamak mümkün. Onun dışındaki yıllarda, 1930'daki planlı kalkınma ve devletçi ekonomik büyüme dönemlerinde, üç beyaza dayalı sanayileşme, arkasından büyük sanayi atılımı içerisinde tarımın da kendisini verimliliğini artırarak geliştirmesi; 1960'lı yılların planlı ekonomi dönemi boyunca yine benzer bir kalkınmanın tarıma da yansması, bunların tamamı bildiğimiz, gözlediğimiz özellikler. 1980'le başlayan dönemi tarım için bir başka paragrafın içine, bir başka parantezin içine almak gerekiyor. Çünkü o dönemlerde liberal saldırı, tarımın gerici ve ilkel olduğunu bize söyledi ve hep şu örneği kullandı; gözümüzün içine baka baka hep şu örneği kullandı, bir kamyon buğday satarsanız, belki bir bilgisayar alabilirsiniz. O kalem bize sallanmaya devam ederek, bizi hipnotize ederek, bizi şu noktaya getirdi. Demek ki buğday satmak gibi, buğday üretmek gibi ilkel işlerle uğraşmak yerine, bir an evvel, başka işlere dönmeliyiz. Şimdi bu sözün ne kadar geçersiz olduğunu bugüne bakarak şöyle söyleyebiliriz. Tarımda ihracatta ilk 10 ülkeyi, yani ihracattan kazandığı para itibarıyla sıralanan ilk 10 ülkeyi sizlerle paylaşıyorum. 1. ABD, 2. Hollanda, 3. Almanya, 4. Brezilya, 5. Fransa, 6. Çin, 7 Kanada, 8 İspanya, 9. Belçika, 10. Endonezya. Gördüğünüz gibi bunların içerisinde iki tane gelişmekte olan ülke vardır. Eğer sayarsak Brezilya ve Endonezya, geriye kalan ülkelerin tamamı, sanayi aşamasını tamamlamış, hatta başka aşamalara geçmiş ama tarımını da en az diğer sektörler kadar diri tutabilmiş bir ülkeler bütünü. Şimdi biz ne durumdayız acaba, hani bu yalanları deşifre etmek için, net rakamlar, net bilgiler vermek gerekiyor.

Türkiye buğday alıyor, dünyanın buğday ambarı olarak bilinir Türkiye. Marksist iktisatçı Hoffman'da, son köylü kalesi olarak Türkiye'yi tanımlamıştı ama Türkiye

sanılanın aksine dış satımcı değil, dışarıdan buğday alıyor. Rusya'dan, Almanya'dan, Fransa'dan, Ukrayna'dan buğday alıyoruz. İngiltere ve Hırvatistan'dan arpa; Gürcistan'dan saman; Amerika, Yunanistan, Türkmenistan ve Hindistan'dan pamuk; Arjantin'den soya; Amerika, Arjantin ve Brezilya'dan mısır; Amerika, Viyetnam, İtalya ve Taylan'dan çeltik ve pirinç; Etopya, Bangladeş, Mısır ve Çin'den kuru fasulye alıyoruz. Nohut ve yeşil mercimek Kanada'dan geliyor, bezelye'yi Amerika ve Ukrayna'dan alıyoruz. Bulgaristan'dan kurbanlık koyun; büyük baş hayvanları Şili, Uruguay ve Fransa'dan alıyoruz. Türkiye'nin bir küçük vilayeti boyutundaki Bosna Hersek'te hayvan bırakmadık; lop eti de Bosna Hersek'den alıyoruz. Şimdi denilebilir ki sen bize liste sunuyorsun ama bunun iktisadi boyutu ne? Arkadaşlar, bakın AKP hep şunu söyler tarımda biz dünyanın ilk 7. ülkesiyiz, Avrupa'nın da birinci ülkesiyiz. İhracat yapıyoruz tarımda, rakamlar çok açık, tarımsal ham madde dış ticaretinde, Türkiye, kabaca 8 milyar dolar civarında yılda ithalat yapıyor; bir milyar dolar civarında ihracat yapıyor. Yani bu saydığım ürünleri, yılda 7 milyar dolarlık dış ticaret açığı vererek Türkiye ülkesine diğer ülkelerden getiriyor ve ithal ediyor. Tabloyu bu kadar açık görmekte fayda var.

Peki gıda sanayinde durum ne? Türkiye gıda sanayinde de net ihracatçı, yani buğdayı dışarıdan getiriyorsunuz, burada işleyip un olarak satıyorsunuz. Bu iyi bir şey mi, eğer sınai kaydırmacılık kavramını bilerseniz, ki öyle görmeniz lazım. Avrupa, Amerika ya da işte diyelim ki dünyanın gelişen merkezleri, katma değeri düşük ve çevre kirletici değerleri yüksek sanayiye, periferiye transfer ediyorlar. Örneğin, Türkiye çimento üreticileri arasında dünyada en önemli ülkelerden bir tanesi. Taşa toprağa dayalı sanayide seramikte, 1950'lerde İngiltere dünyada birinci iken, biz şimdi geçmiş durumdayız onları; dünyanın en önemli ülkelerinden bir tanesiyiz. Eğer sanayi kaydırmacılığın anlamını bilmezsek, buraları kutsayarak, bir önemli gelişme olarak sayabiliriz. Gıda sanayi de böyle bir şey, olmazsa daha mı iyi idi, hiç kuşkusuz iyi değildi ama şunu biliniz ki, sermaye yoğun ürünleri, sermaye yoğun tarım ürünlerini dünyada kuzey üretirken, bir taşeron zinciri içerisinde, bunların gıda sanayinde bizim gibi ülkelere transfer ediyor. Ve siz bir katma değer üretmiyorsunuz, bir rakam daha söyleyeyim size. Türkiye'nin buğday ihracatı için harcadığı para, un ihracatından kazandığı paradan daha fazla, yani biz buna Türk modeli diyebiliriz, hatta AKP modeli diyebiliriz. Tarımsal ham maddeyi daha yüksek para vererek alıyorsun, ama daha az para kazanarak un ihracatı yapıyorsun. Bunun nedenini araştırmaya kalkarsanız, karşınıza mafya çıkar ve mafya ekonomisi çıkar. Futbol kulüplerine giderseniz ve o yasa dışı ticaretin boyutlarının nasıl geliştiğini görmeniz gerekir. Bir karşılaştırma yaparak bu alandaki sözlerimi bitireceğim. Türkiye'nin tarımsal hammadde de dediğim gibi yılda 7 milyar dolarlık dış ticaret açığı var; gıda sanayi ile beraber bunu başabaş noktasına getiriyor. Fransa'nın tarım ve gıda sanayindeki artışı 15 milyar Euro, İspanya'nın 16 milyar Euro, Hollanda'nın 40 milyar Euro, şimdi bütün bu tabloya rağmen AKP gözümüzün içine baka baka, Avrupa birincisiyiz tarımda, dünya 7.'siyiz der. Rakamlara bakmadığınız sürece, ortada bir bilgi var ama rakamlara baktığınız zaman, bunu teyit eden herhangi bir şeyin olmadığını görürsünüz. Kuşkusuz 1980'den sonra başka bir parantez açmak lazım dedim ama bence AKP parantezini özel bir parantez olarak bugün değerlendireyim. Niye? Çünkü özelleştirme dalgasından tarımın en yüksek payını aldığı dönem yine AKP dönemidir. Önce bir toplu rakam, 1980'lerin ortalarından bu yana, bu sözcüğü sevmiyorum ama etmek zorundayım, özelleştirmeden elde edilen gelir, Türkiye açısından 65 milyar dolar. Bunun %87'si AKP döneminde yapılmış, yani 57 milyar dolar. Bunun 12 milyar doları, özelleştirme giderlerine harcanmış. Dolayısıyla sevgili dostlar, AKP döneminde özelleştirmeden, güya devletin kasasına giren para 45 milyar dolar. Bunun Türkiye'nin birkaç yıllık faiz ödemesine eşit olduğunu ifade etmemiz lazım. Yani ülkenin neyi var neyi yoksa satılıyor ve karşılığında geliyorsa para, sizin

yalnızca birkaç yıllık faiz ödemesini karşılayabilecek bir para oluyor. Tarımda bunun önemi ne? Bakınız tarım Türkiye’de biraz önce söyledim, nüfusunu doyurabilecek bir etkinlik kazandı, eğer daha iyi planlanabilseydi, verimlilik artışına birlikte yürüyebilseydi, başka noktalara gidebilirdi ama Türkiye’de tarım bugün çökme noktasında. Buradaki özelleştirmelerin payına özel bir atıf yapmak lazım ve bir hayvancılık örneği vereyim size. Türkiye’de 35’ten fazla kombinası vardı. Et ve Balık Kurumunun ve Türkiye’nin tamamına dağılmıştı. Biraz evvel söylediğimiz gibi, Anadolu’yu biz boşaltmadan evvel, Türkiye’nin doğusunda, güney doğusunda, hayvancılığın önemli olduğu kentlerde, kombinalar vardı ve girdi-çıktı piyasası, Et Balık Kurumu aracılığı ile desteklenirdi. Bu 35 tesisten sadece 11’i açıktır bugün, diğerleri satılmıştır. 11’i kalınca ve hayvancılıkta büyük bir çöküş yaşanınca, diğerlerini satmamaya karar verdiler. Güya 11 kombina kendini döndürmeye başladı. Ancak değerli arkadaşlar, Et Balık Kurumu bugün, ithalatı organize eden ve ithalatçıyı destekleyen bir kuruma dönüştü. Yani açık olması hayvancılığı destekler anlamına gelmiyor. Ortaya çıkan tabloyu kısaca özetleyeyim ben size. Türkiye’nin 1980’da 50 milyon koyunu vardı, bugün 25 milyon koyunu var; her iki koyundan birisi yok artık. AKP’nin istatistiğine göre bu 31-32 milyon koyundur, ben 25 milyondur diyorum; çünkü sektörde yaşayan herkes, sektörde bulunan herkes bu sayıların yanlış sayılar olduğunu biliyor. Gerçek kulak küpesi rakamlarından bakarsanız 25 milyon koyunumuz var, her iki koyundan birisi yok. 30 milyon keçisi vardı bu memleketin, bugün 10 milyon keçisi var. 1 milyon mandası vardı, bugün 110 bin mandası var; her 10 mandadan 9’unu Türkiye kaybetti. 16 milyon sığırı vardı, bugün 14 milyon sığırı var. Aynı zaman diliminde Türkiye’nin nüfusu 44 milyondan, 78 milyona çıktı. Türkiye’nin 1980’de meraları 28 milyon hektardı, bugün Türkiye’nin 14 milyon hektar merası var. Her iki dönüm meradan birisini, betonlaştırmışız, amacı dışında kullanmaya başlamışız. Böyle bir sonuç Türkiye’yi nereye getiriyor, bir rakam daha vereceğim size, ben birkaç ay evvel Almanya’daydım. Almanya’da etin, kıymanın kilosu 4 Euro, yani 16 lira. Türkiye’de herhalde hiçbir yerde biz 40 liranın aşağısına kıyma alamıyoruz. Almanya bir sanayi ülkesi, Türkiye’nin 1/3 fiyatlarıyla, tüketicisine kıyma sağlıyor ve o fiyatlarla üretim yapan üretici de kendisini geçindirebiliyor. Sadece geçindirmek değil para da kazanıyor. Türkiye gerçeğini söyleyelim. Türkiye’de ithalatı yapanlar AKP mafyasıdır, AKP’ye yakın iş adamları demeye dilim varmıyor; AKP mafyasıdır bunlar. İçeriye limana gelen hayvanın, Ankara’ya taşınması bile, özel ihalelerle ve üç katı fiyatlarla verilen kamyonculuk, nakliye ihaleleriyle yapılır. 12-13 liradan lop et girdi bu memlekete ama et fiyatı hiçbir zaman 40 liralardan aşağısına düşmedi. Bu aradaki rant, Türkiye’nin nasıl bir mafya ekonomisinin içinde olduğunun en önemli göstergesidir. Peki üretici açısından bakıyoruz, tüketici açısından tarımda, gıdada, beslenmede bakmaya gerek yok mu? Arkadaşlar Türkiye’de insanımız yılda, 365 günde ortalama 12 kg kırmızı et tüketebiliyor. Bayramdan bayrama evine et giren, milyonlarca insan var ama ortalaması 12 kg. Ortalama bir Avrupalı 75 kg kırmızı et tüketiyor. Peki bu soruyu şöyle soralım, bu mesele yalnızca bir fiziksel gelişim eksikliği yaratan bir mesele midir, yoksa yeterli ve dengeli beslenememenin, insanlığın ve toplumların, düşünsel gelişimi üzerinde yarattığı tahribatın da yeniden hep beraber değerlendirme içinde olmalı mıyız? Bu kadar kolay yalanlara kanılmasının acaba, bu kadar eksik protein beslenmesine bağlı olup olmayacağı konusunda bir yorum yaparsam, aşkın bir yorum olabilir mi? Yani şöyle söyleyelim, müezzinin reddettiği camide içki içtiler yalanına ilişkin bir referandum yapılırsa acaba o referandumda nasıl bir sonuç çıkar ve bunun kırmızı et yiyememe ile bir bağlantısı var mıdır? İnanın espiri yapmıyorum.

Şimdi sevgili arkadaşlar Türkiye’de AKP döneminde 27 milyon dönümde üretici tarım yapmaktan vazgeçti; çünkü tarım yaptıkça, tarıktörünü ve tarlasını, kredi, icra ve haciz kısılacı içerisinde kaybetmeye başladı, Türkiye’de rafineri çıkış fiyatı 1

lira 15 kuruş olan mazot, bugünlerde 4 liranın üzerindeki rakamlarla çiftçiye satılıyor. Çiftçi 4 milyar litre mazot kullanıyor ve her bir litresinde 3 lira vergi ödüyor. Çiftçinin sadece mazot üzerinden ödediği verginin tutarı 12 milyar liradır. Türkiye'nin toplam tarım bütçesi 12 milyar lira değildir. O halde söylemek gerekir ki, Türkiye'de tarım desteklenmiyor, vergilendiriliyor. Yine bir global rakam vereyim, toplu rakam vereyim AKP döneminde, sabit rakamlarla karşılaştırma yapmak lazım ama karşılaştırma olduğu için cari rakamların da bir sakıncası yok. 80 milyar liradır tarıma verilen bütün destek bütçesi. Aynı zaman dilimi içerisinde, tarım ve gıda ithalatına ödenen para 400 milyar liranın üzerindedir. Desteğinin 5 katından fazlasını ithalata veren dünyada başka bir ülke yoktur. Konuşacak çok şey var ama birkaç şeyle konuşmamı tamamlamaya gayret edeceğim. Liberal tez tarım için iki şey söyledi, birincisi, Türkiye eğer kentleşmezse, geri ve ilkel kalmaya devam eder; onun için köylülüğü bir an evvel öldürmeliyiz dedi. İkincisi ceberrut devleti küçültmedikçe demokrasi büyümez; onun için ceberrut devleti bir an evvel küçültmeliyiz dedi. Bu ikisi de hem Türkiye'nin genel ekonomisi açısından, hem de sosyolojik yapısı açısından son derece zararlı işlerdi. Birkaç gözlemi burada söylemekte yarar var. Neden köylülüğü öldürmek gerekir meselesine içeriden bir örnek veremiyorlardı? Şöyle diyorlardı, örneğin Fransa'da sağcı Bonopartist rejimler, işçi mücadelesine karşı hep, gerici köylülüğü kullanmışlardır, yüzyıllar boyunca bu böyle olmuştur. Peki bu Türkiye'de böyle midir, biz bunun bir değerlendirmesinin yapma ihtiyacı içerisinde miyiz? Ben kentli aydının şöyle düşündüğünü biliyorum. Bu köylü dediğin her türlü zulüm karşısında gider oyunun AKP'ye boca eder ve açıkça ifade etmezsek bile aklımızın bir tarafında şu vardır, layıklar. Peki tablo böyle mi? Ben tablonun bu kadar toptancı anlayışla okunabileceği inancı içerisinde değilim. Çünkü Türkiye'de büyükşehir yasası, bir gece içerisinde Türkiye'nin kentleşme oranının %92'ye çıkarttı, yani biz bu verilere bakarsak, Türkiye'nin artık %8'i kırsal alanda yaşıyor. Ankara'dan 15 kilometre uzaklaşırsanız, ister batıya doğru, ister doğuya doğru, bu verinin yaşımın gerçekleriyle nasıl örtüşmediğini görürsünüz ama böyle bir şey var orta yerde. Peki köylerin yarısı bir gecede kapatıldı mı? Evet, kapatıldı, bu köylerimizi nasıl tanımlayabiliriz? Kimisinden tarımsal üretim hala yapılıyor ve bu tarımsal üretimi yaptıkça zarar ediyor insanlar ve oralarda, sadece kültürel olarak değil, kültürel olarak merkez sağ ve hatta onun da ötesine dayanan köylerde bile bu zulüm karşısında, tarımın bu açıkça, bilerek, kasten öldürülmesi karşısında bir muhalif tavır geliyor. Örnek vereyim mi? Bursa'nın köylerine gidin, Aydın'ın köylerine gidin, bunlar eskiden merkez sağın kaleleridir ama köylünün en az sizin kadar, en az bizim kadar, yaşadığını, bilince çıkarttığını, anlattığını ve büyük bir öfke duyduğunu görürsünüz; oy verme biçimi de buna paralel olarak değişmiştir. Sadece Trakya köyünden bahsetmiyorum; çünkü Trakya köylerinde hem bu var hem de kültürel olarak zaten AKP karşıtı bir durum zaten var. Peki geriye kalan köylerde durum nasıl? Geriye kalan köyler zaten üretimden tümüyle kopmuş durumda. Anadolu'da, Karadeniz'de, Doğu'da ve Güneydoğu'da önemli bir bölüm, üretimden tamamen kopmuş durumda; bir fil mezarlığına dönmüş oralar. Tabirimi mazur görün ama böyle anlatırsak etkili olabilir diye düşünüyorum ve oralarda insanlar yardımlara muhtaç durumda yaşıyorlar. Yardıma muhtaç olan köylünün kaymakama, muhtara, AKP'nin ilçe başkanına bağlanmaktan başka bir çözümünün olmadığını düşündüğünü görüyoruz. Ve oralarda bir muhalif tavrın gelişmesi de mümkün olmuyor. Tabii bunu söylerken, hani kültürel olarak, köylülüğün gelişime en kapalı sınıf olduğu gerçeğini gözardı ediyor değilim. TMO'da yıllarca beraber çalıştığımız Şükrü Erbaş, buradan sevgi ile anıyorum kendisini, Köylüleri Neden Öldürmeliyiz şiirinde, şöyle iki satırı alt alta diyor: *“Ve birer kaya parçası gibi dururlar su geçirmeden, zamanın derin ırmakları önünde.”* Evet, gerçekten zamanın derin ırmakları önünde, birer kaya parçası gibi dururlar su geçirmeden. Peki aynı köylü 1980 öncesinde Akın Özdemir'in öncülüğünde,

Adana'da, yüzbinlerle birlikte, protesto yürüyüşleri yapmıyor muydu, aynı köylü Ordu'da Fındığına sahip çıkarken Türkiye'yi sallamamış mıydı? Yani Türkiye'de her alanda olduğu gibi, köylüde de bir siyasal mücadeleyi derinleştirecek, ona hissettirecek, yalnız olmadığını gösterecek bir mücadele gücüne ve önderliğine ihtiyaç var.

Türkiye'de Ankara'da bu toplantıya gelmenin cesaret sayıldığı günlerdeyiz. Bu salonda Rusya Büyükelçisi öldürüldü. Bu hafta sonu için Kızılay'a aman yaklaşmayın raporları ortalıkta dolaşiyor. Bütün bunlar önümüzde veri iken, meclis kendini fesetmişken, Türkiye tarihinin en önemli referandumuna giderken, keçi sayılarından bahsetmenin, ne kadar önemli olduğunu ben de bilmiyorum. Ama şunun farkındayım ki, bu memlekete yabancılaştırmamak, bu memleketin taşına toprağına sahip çıkmak, itirazımızla beraber bu ülkeyi yeniden kurma iradesine, samimiyetine, kararlılığına ve gücüne sahip olduğumuzu dosta, düşmana gösterme zamanıdır.

Çok teşekkür ediyorum.

### **Prof. Dr. Bilsay Kuruç**

Gökhan, teşekkür ederiz. Keçi ve sığır sayılarının insan sayısı kadar, niçin insan kalitesi kadar önemli olduğunu bize anlattı. Bazı entelektüel arkadaşlarımız, köylülüğü öldürürsek, çiftlik kurarız sözünü söylediler. İstanbul'da bunları duyduğum için söylüyorum ama Gökhan diyor ki, köylülüğü öldürürsek çiftliği kuramıyoruz. Çok önemli bir şey; köylülüğü öldürüyorsunuz ama çiftliği kuramıyorsunuz. Evet, şimdi sıra Ahmet Müfit Bayram arkadaşımızda; buyrun.

### **Ahmet Müfit BAYRAM**

Herkes bu soğuk günde buraya geldikleri için teşekkür ediyorum. Değerli hocalarımızla birlikte bu masada olduğum için ben de Gökhan Günaydın gibi büyük onur duyuyorum; hepimize çok teşekkür ediyorum. Benden önceki değerli konuşmacı arkadaşlar ülke ekonomisinin ne durumda olduğunu esas olarak ifade ettiler. Tarımda, sanayide ne durumda olduğumuzu, ekonominin ne durumda olduğunu, nereden nereye geldiğini, kırılma noktalarıyla birlikte, siyasi kırılma noktalarına da referans vererek çok net ifade ettiler. Bu benim konuşmamı kolaylaştırıyor.

Niyazi Berkes'in 1975'te yazdığı, Türk Düşününde Batı Sorunu diye bir kitap var. Bu kitabın önsözünün giriş paragrafını okuyarak başlayacağım. Şöyle diyor Niyazi Berkes; *"Türkiye'nin bugün karşılaştığı sorunlar, Birinci Cihan Savaşından sonra kesin olarak gerçekleştirmeyi göze aldığı toplumun uygarlık devrimini tamamlanmadan alması yüzünden ve ikinci cihan savaşı sonrasında gelişen gerici güçlerin yarattığı sonuçlardır. Bu sorunların giderilmesini planlamak için, bu devrimin geçmişine, onu doğuran güçlerin neler olduğunu anlamak gerekir"*. 1975 yılında Niyazi Berkes bu kitabı yazmış ve bu sözleri söylemiş.

Serdar Şahinkaya'nın konuşmasında bizlerle paylaştığı slaytlar da, Niyazi Berkes'in bu tespiti doğrulayacak şekilde; Türkiye'nin esas büyümesinin Cumhuriyetin ilk yıllarında olduğunu, daha sonra bunun belli bir şekilde azaldığını göstermişti. Niyazi Berkes de aynı tespiti yapıyor. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, biz devrimlerden vazgeçtiğimiz veya bir şekilde geri adım attığımız andan itibaren, ekonomimizin de kötüye gitmeye başladığını söylüyor. Daha sonra, İkinci Dünya Savaşı'ndan 80'lere kadar getiren inişli çıkışlı bir süreç söz konusu. Daha 1974'te Ecevit'in bir şekilde iktidar ortağı olmasını sağlayan söylemler. O dönemde 4.

Kalkınma Planı çalışmaları yapıyordu. Bilsay Hocam o çalışmanın başındaydı yanlış hatırlamıyorsam. O dönemde, yeniden kalkınmayı, planlı kalkınmayı öngören tezler, toplumda da belli bir karşılık bulmuştu. Bu süreç, TÜSİAD'ın o dönemki Ecevit hükümetine yönelik açıklamaları ve nihayetinde 24 Ocak ve 12 Eylül iktisadi ve siyasi askeri darbeleriyle sonlandırıldı. Türkiye yeni bir döneme başladı. Dünya ekonomisi ile bütünleşme adına neo-liberal politikalara teslim olma olarak adlandırdığım, dünya ekonomisine entegre olma süreci başladı. Buna neo-liberal dönem de diyebiliriz. Neo-liberalizm iktisatçıların çok kullandıkları bir kavram ama sadece bir iktisadi kavram değil. Neo-liberalizm sadece iktisadi boyutu olmayan, ulusal ve uluslararası ölçekte idari yapıları, küresel ve yerel ölçeklerde mekanı yeniden düzenlemeyi amaçlayan bir dünya nizamı projesi.

Uluslararası ilişkiler disiplini tarafından küresel bir barış projesi olarak ortaya atılan Yeni Kurumsalcılık düşüncesinden de feyz alan, neo-liberal küreselleşmecilik olarak da niteleyebileceğimiz bu süreçte, bir yandan uluslararası/ulusüstü kurumlar oluşturulur ve ulus devletlerin öncelikle ekonomiye ilişkin bir kısım yetkileri (gümrük vergileri, sermaye transferlerine getirilen kısıtlamalar vb.), devamında ise AB'de olduğu gibi bir kısım siyasi egemenlik yetkileri (bölge idarelerinin kurulması, etnik kimliklerin tanınması vb.) bu kurumlara devredildi. Bir yandan Dünya Ticaret Örgütü, Uluslararası Ceza Mahkemesi gibi daha önce olmayan kurumlar oluşturulurken diğer yandan bu sürece katkı sağlayacağı düşünülen mevcut yapılar (Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler Kalkınma Teşkilatı vb.) güçlendirildi, eskiye göre daha etkin hale getirildi.

Bu sürecin diğer bir temel özelliği, daha önceki dönemlerden farklı olarak, türev finansal enstrümanlar kullanılarak sınırsız, karşılığı olmayan para yaratabilmesi. 70'lerde Bretton Woods Anlaşması'nın doları altın standardına bağlayan maddelerinin ABD tarafından tek taraflı bir kararla uygulanmaktan vazgeçilmesiyle başlayan bu sürecin doğal sonucu, yaratılan paranın harcanmasının sağlanması. Harcanmasını sağlayacak düzenlemelerin yapılması.

Eğer bir para yaratılıyorsa, bunun da harcanması gerekecektir. Birinci hedef kitle, devletler tabii ki. İkincisi de hane halkları. Dolayısıyla da hane halkları ve devletlerin bu parayı haralayabilecek şekilde yönlendirilmesi, haralayacak hale getirilmeleri, para hareketlerinin serbestleştirilmesi, para hareketlerinin önündeki ulusal düzenlemelerin/regülasyonların kaldırılması yani ulus devletlerin yaratılmış paraya kapılarını açmalarının sağlanması gerekiyor. Bunun için ilk yapılması gereken şey de doğal olarak ulus devletlerin idari yapılarının, bu amaç doğrultusunda yeniden yapılandırılması, yapılan değişikliklerin anayasal güvenceye kavuşturulması.

Yapılan da bu oldu.

Tüm dünya devletlerini bu parayı haralayabilecek hale getirmek, bu yaratılmış paraya kapılarını sonuna kadar açmalarını sağlamak için Birleşmiş Milletler, IMF, Dünya Bankası, OECD seferber edildi. Sonuçta da bizim ülkemiz de dahil bir sürü ülke ya seve seve ya da siyasi ve askeri tehdit ve operasyonlarla bu sisteme dahil edilmeye çalışıldı. 1980'de Demirel, Özal ve Kenan Evren tarafından gerçekleştirilen, 24 Ocak, 12 Eylül darbeleriyle başlayan süreçte biz de dahil olduk. Kemal Derviş ile bu bağımlılığımız daha da arttı. Sonra AKP dönemi geldi. Aynı süreç, yapısal reformlar adıyla hız kesmeksizin devam etti. Hala da devam ediyor. Televizyonlardan, eksik yapısal reformlarımız var onları da bir an önce tamamlarsak, ekonomi yeniden tıkr tıkr işleyecek gibi lafları piyasa kanallarında, televizyonlarda sıklıkla duyuyoruz. Sonuçta idari yapılara müdahale edildi, siyaset ekonomiden elini çeksin denildi, siyaset ekonomiden elini çekti, bu yapılan idari reformlarla, yapısal reformlarla yerine yöneticilik monte edildi. Küresel mali



sermaye, ulus devletlerin yönetim yapılarına enjekte edildi. Türkiye'ye para girmeye başladı, yalnızca Türkiye'ye değil birçok ülkeye. Yeni dünya düzenine bizim gibi gönüllü olarak uyum sağlamak istemeyen ülkelerde Turuncu Devrimler yapıldı, Arap Baharları tezgahlandı. Sonuçta, bu yaratılan para harcanmaya başlandı, nasıl harcanmaya başladı, devletler ve hane halkları, borçlanarak tüketmeye, yatırım yapmaya özendirildiler.

Bütçeler denk bütçe olsun, bütçeleri sakın ola ki yatırıma harcamayın, yatırımları özel sektör yapsın, siz borçlanarak, altyapıyı kurun, küresel sermayenin gelmesi için altyapınızı yetkin hale getirin vs. laflarla, devletler borçlanır hale getirildi. Kamu yatırımları vergi gelirleri ile değil dışarıdan alınan borçlarla finanse edilmeye başlandı. Bütçeler, faiz ödemelerine ve özel sektörü desteklemeye yönelik teşviklere tahsis edildi. Hane halklarına da artık siz de istediğiniz gibi tüketebilirsiniz, bankalar sizin için var, yılbaşı kredileri, bayram kredileri, şunlar bunlar, hepsi sizin için. Dolayısıyla tüketmek için artık kazanmaya ihtiyacınız yok, ilerideki kazançlarınız karşılığında tüketebilirsiniz. Biz de sevdik bu yeni düzeni. Borç parayla böyle ödünç refah yaşamak hepimizin hoşuna gitti. Evlerimiz büyüdü, hepimiz daha büyük evler aldık, konut hamlesi yapıldı. Kentsel dönüşüm, mortgage dedik vs. biz de sevdik, biz de tüketmeye başladık. Eskiden "kötü" arabalar vardı, gücü yeten onları kullanıyordu. Şimdi artık öyle değil, sokağa çıktığımız zaman görüyoruz her yer gayet güzel arabalarla dolu. Ankara'da İstanbul'da müthiş gökdelenler, rezidanslar falan yaptık. Sonuç olarak ayağımızı yorganımıza göre uzatmadan tüketmeyi sevdik, toplum olarak da, devlet olarak da.

Bu durum siyasilere şöyle bir imkan sağladı; Türkiye'nin yakın geçmişinde olmadığı kadar sanal da olsa refah ortamı oluştu. Türkiye'ye borç olarak da olsa para aktı. Biz de bununla yollar yaptık hem de double. Yeni evler yaptık, bankalar peşinizde koştu, kredi vereyim, yılbaşı kredisi, bayram kredisi, tatil kredisi, eğitim kredisi, sağlık kredisi, al harca ileride ödörsün denildi.

Erinç Hoca, dolar TL konusunu anlatırken söyledi, TL'nin uzun dönem değerli tutulması da bu süreci destekledi. Sonuç olarak, bu sistemi uygulayan siyasileri de popüler kılan ve devamlı kılan, (sadece bizde değil Avrupa'da vs. öyle oldu) bir yapı oluşturuldu. Ta ki, 2008'de Amerika'da bu mortgage krizi patlayınca kadar. Gerçi ilk sinyali 2000'li yılların başında ileri teknoloji hisselerindeki ani düşüşle vermişti. Asıl kriz ise 2007-2008'de mortgage krizi olarak patladı.

Bu patlama çok önemli çünkü kapitalizmin merkez ülkelerinden Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı'ndan, Amerika'da ise 29 bunalımından sonra ilk defa o ülkelerin orta sınıfları, sisteminin güvencesi olan, kapitalist sistemin güvencesi olan orta sınıflar krizden doğrudan etkilenir hale geldiler. Amerika'da milyonlarca insan evsiz kaldı. İnsanlar varlıklarını kaybetti, evlerini kaybetti, işlerini kaybetti, yıllarca yaptıkları birikimlerini, emeklilik sigortalarını kaybettiler. Amerika'da 29 bunalımı, Avrupa'da da İkinci Dünya Savaşı sonrası ilk defa, merkez kapitalist ülkelerin halkları krizden çok ciddi bir darbe yediler. Tabii bu durum sistemin sorgulanmasını gündeme getirdi. Amerika'da kapitalizmin savunucusu bir insan, tuttu Amerikan Merkez Bankası kapatılmalı dedi. Avrupa'da benzer tartışmalar oldu, insanlar sokaklara döküldü. Sistem tartışılmaya başlandı, neo-liberal küreselleşmeciliğin peşine takılmış siyasi partiler, ama esas olarak neo-liberalizme teslim olmuş sol siyaset bu süreçte ciddi bir şekilde güç kaybetti. Bunu Yunanistan'da gördük, PASOK neredeyse yok seviyesine düştü, halkın tepkisini arkasına alarak yerine gelen SYRIZA maalesef, halktan aldığı desteğe güvenmeyip, troykaya, yani kapitalist güçlere dayanmayı tercih edince, sol bir kez daha büyük bir darbe almış oldu. İngiltere'de Brexit bu ortamda gerçekleşti. AB karşıtlığı Yunanistan'da Merkel karşıtlığı olarak ortaya çıktı. Ortalık yeni bir dünya düzeni önermek zorunda olmayan, tüm sorunların nedeni olarak gösterdikleri göçmen ve AB karşıtlığını

gayet akıllı bir şekilde kullanan radikal sağ partilerle neo-liberal küreselleşmeciliğin revize edilerek, sebep olduğu eşitsizlikleri giderebileceğini savunan (bazılarının adı sol olsa da) sağ partilere kaldı. Uzun zamandır neo-liberalizme teslim olmuş merkez sol, yani Avrupa solu, buna karşı bir şey üretilmedi. SYRIZA güçlü bir çıkış yaptı, onun da teslim olması, solu bütünüyle umutsuz bıraktı. Geldiğimiz noktada her şey birbirine karıştı. Bilmiyorum izliyor musunuz? Trump'la Merkel'in atışmaları, beni gerçekten çok ilgilendiriyor, ilgiyle izliyorum. Yine İngiliz Başbakanı Theresa May ile Trump'ın konuşmasına baktığınızda, ciddi bir gerilimin olduğunu hissediyorsunuz. Çin Devlet Başkanının Davos'ta neo-liberal küreselleşmeciliği savunmasını nasıl değerlendirmeliyiz. Sorular çok.

Dünya yeni bir savaşın/kavganın eşiğine geldi. Biraz önce de söyledim, bu kavganın iki tarafı var, biri Davos'ta vs.'de eksikliklerimiz oldu, gelir dağılımı bozuldu, biz bunları telafi ederiz diyen ve halen neo-liberalizmi savunan kesim. Diğer tarafta ise neo-liberalizm karşıtı, sorunları emperyalizm ve kapitalizmi tartışmaksızın ulus devlet bünyesinde çözmek isteyen, göçmen ve AB karşıtlığı üzerinden kendini var eden kesim. Bu kavgada solun olduğunu düşünmüyorum. Türkiye'ye baktığımda biz bu kavganın bütünüyle dışındayız maalesef. Siyasi partilerimizin hala gündeminde bu yok. Ülke olarak zaten gündemimiz kitlenmiş durumda, bambaşka sorunlarla uğraşıyoruz.

Sonuç olarak, yeni bir dünyanın oluştuğu bir dönem yaşanıyor ve biz bunun tamamen dışında, edilgen, okyanustaki dümensiz bir gemi gibi, duruma göre bir o tarafa bir diğer tarafa ulaşmaya çalışan tekneye benzer bir halimiz var. Umarım bunu aşabiliriz, nasıl aşabiliriz bilmiyorum ama bunu aşmak zorundayız. Konuşmamın başlangıcında Niyazi Berkes'ten alıntı yaparak söylediğim gibi belki de bizim yeniden başlangıç/kuruluş ayarlarına dönmemiz gerekiyor.

Çok teşekkür ediyorum, sağ olun var olun.

### **Prof. Dr. Bilsay KURUÇ**

Müfit Bayram dostumuza teşekkür ediyoruz, çok güzel bir şekilde sistemin nasıl bir senaryo ile geliştiğini bize anlattı, yani düşüncemiz zenginleşti. Tabii birkaç soru ile karşı karşıya bırakıyor bizi: Birincisi, Türkiye'de seçmen davranışı, madem, gayet demokratik bir şekilde, seçmen davranışını, arkadaşımız söylemedi ama şöyle, ortalama seçmen son birkaç seçimde, Allah razı olsun bu Tayyip'den geldi, bize borçlanma hakkı verdi. Gelirlerimizle sınırlı bir şeyler almak değil, borçlanma hakkı verdi. Çok borçlanabiliyoruz bu ne güzel bir şey, bu yeni bir şey ve bununla güzel betondan evler verdi, borçlanıyoruz, yeni evler verdi, borçlanıyoruz, otomobil alıyoruz, şimdi vızır vızır bir ailede birkaç otomobil bile var, ama bu borçlanma hakkımız sayesinde oluyor, hatta borçlanıyoruz ve bu oyuncaklardan, bilgisayarlar ve telefonlardan da bol bol alabiliyoruz, en önemlisi borçlanıyoruz, çocuklarımızı paralı olarak, yani yılda 30 bin liradan az olmamak üzere, okul masrafı vererek okutabiliyoruz. Bu şansımız da daha önce yoktu bize söylemezse de anlatmış oluyor. Acaba bu seçmen davranışı nereye kadar devam edecek bir soru bu. İkincisi, faiz, döviz, kıymetli kağıt ve betondan oluşan bir ekonomi düzeni içinde şu soru da akla gelebilir, madem arkadaşımız şehircilik bölümünden, acaba binalar yükseldikçe insan kalitesi düşüyor mu? Bu bir soru olarak akla gelebilir, toplumumuzda böyle bir şey mi var? Üçüncüsü de biraz sonra Korkut değinecek bugün, bilmiyorum çok güzel yazılarından son birisi, Davos'ta Çin Cumhurbaşkanı'nın yaptığı konuşma; bilmiyorum anlatacak mısın, orada biz korumacı değiliz, adeta küreselleşmeciyiz diyor. Yani kapitalizmin yapamadıklarını, kapitalizme zahmet olmasın biz yaparız diyor galiba. Şimdi Korkut bilmem anlatacak mı ama, bize güzel bir şeyler anlatacak, evet buyur.

**Prof. Dr. Korkut BORATAV**

Teşekkürler.

Ben, biraz benden önceki sunuşlarda ortaya konulan bilgi ve değerlendirmelerden de yararlanarak AKP'li yılların kuşbakışı bir ekonomik bilançosunu yapacağım.

İlk başta, Türkiye toplumunun bünyesinde Cumhuriyet karşıtlığına sürüklenebilecek bir tutuculuğun var olmadığını Bilsay Kuruç ve Gökhan Günaydın'ın konuşmalarındaki önemli hatırlatmalardan hareket ederek vurgulamak istiyorum. Genel bir kötümserlik ruh hali içinde olanlar için söyleyelim ki Türkiye bu kötümserliği ve şu anda empoze edilmek istenen gerici güzergaha mahkum değildir.

Mahkum olmadığını hatırlamak için, 70'li yıllardan daha yakına gelebiliriz. 12 Eylül sonrasında Türkiye'nin geleceğini belirleyecek rakipsiz bir siyasetçi olarak görülen Turgut Özal'ın üst üste iki referandumda nasıl yenilgiye uğradığını hatırlatalım. 1989'daki ara seçimlerde, bütün belediye başkanlıklarından Özal'ın partisinin nasıl tasfiye edildiğini ve SHP'nin yerel yönetimleri devraldığını hatırlatalım. Yine 1960'lı, 70'li yıllara gelelim. Bilsay Kuruç'un hatırlattığı ortamda çok partili rejimin ağırlık merkezi, niçin CHP'ye kayıyordu? Dağ, taş niçin Karaoğlan diye yazıyordu? Köylü sınıfının oyları nasıl olup da çok partili dönemde ilk defa, orta sağ partiden kopuyordu ve hem Mustafa Kemal'in mirasını devralmış, hem de sola açılarak yenilenen CHP'ye gidiyordu?

Bu hatırlatmalardan sonra AKP yıllarının kuş bakışı ekonomik bilançosunu çıkarmaya başlayalım. İlk önce benzer ekonomilerle karşılaştıralım. Parlak bir başarı söz konusu mudur? Bağımsız Sosyal Bilimciler grubunun *AKP'li yıllarda Emeğin Durumu* başlıklı kitabının ilk bölümü, Hasan Cömert arkadaşımızın hazırladığı bir çalışmayı bize sunuyor ve 2003-2014 döneminde, Türkiye ile benzer konumda olan 25 ülke ile Türkiye'nin ekonomik göstergelerini karşılaştırıyor. Hepsi ekonomik gelişkinlikle, refahla, dinamizmle, bölüşümle ilgili göstergeler. Bütün göstergelerde Türkiye'nin ortalama başarımı, 25 ülkenin ortanca değerinin, medyan değerinin gerisindedir. Mesela en genel gösterge olan ortalama büyüme hızına bakalım. 25 ülkenin ortalaması %4,5'tur, Türkiye'nin AKP'li 2003-2014, ortalama büyüme hızı %4,4'tür. Hükümet çevrelerinin abarttığı ekonomik başarı iddialarının büyüme göstergesi açısından dayanağı yoktur.

Yalnız bu değerlendirmeye daha yakından bakmak gerekiyor. Önce, AKP iktidarının öncesine göz atmak; sonra da AKP'li yıllar için bir dönemsel ayrıştırma yapmakta yarar var.

Dikkat edin, AKP iktidara 2002 yılının Kasım'ında geldi. Ondan önce 1998-2002 yıllarının üretkenlik ve milli gelir göstergelerine bakın. Sabit fiyatlarla kişi başına milli gelir için 2002 yılını 1997 ile karşılaştırın. Beş yılda %4,4 gerilemiş olduğunu belirleyeceksiniz. Demek oluyor ki AKP Türkiye'nin yoksullaştığı 5 kayıp yıldan sonra iktidara geliyor. Bu beş yıl içinde 1999 ve 2001'de iki tane kriz vardır. 2001 krizinin ağır sosyal bilançosu, 2002'ye de taşıyor. İktidara gelmek için dünyanın hiçbir yerinde bundan daha iyi, ideal bir ortam düşünülemez. Ayrıca Türkiye'ye özgü değil bu ekonomik durum, 1998-2002 arasında kapitalist sistemin çevresinde, zincirleme krizler dalgası egemendir. Bu krizler 1997'de Tayland'da başlar; 2002'de Arjantin'de son bulur. Bu 5 kayıp yıl, dünya ekonomisindeki sermaye hareketlerinin, çevreden merkeze döndüğü bir dönemdir. Bu olumsuz ortam Türkiye'yi de etkiledi.

O yüzden 2002'de kişi başına milli gelir olarak küçülen Türkiye ekonomisinde üretim kapasitesinin kullanım oranı düşmüş; sermaye stoku atıllaşmıştır. Yabancı

sermaye hareketleri durmuştur. Kim iktidara gelirse gelsin, aktif bir hamle yapmaya gerek olmadan ekonomik büyümeye geçişin tüm koşulları var. Çünkü 2003 yılında sermaye hareketleri dünya çapında canlanmaya başlıyor. İşte AKP'ye iktidarın devredildiği yıl bu olağanüstü imkânları içeriyor.

Bu beş “kayıp” yıl sert bir krizin sosyal yansımalarını içererek son bulurken seçime gidilirse, hangi parti ağır ekonomik bilançonun faturasını hükümete ve o sırada ekonomiyi yöneten IMF'ye çıkarırsa; uluslararası sermayeye de açıkça veya örtülü olarak muhalefet ederse, iktidar fırsatı ona ikram edilmiş olur. Tekrarlayayım: 5 küçülme, yoksullaşma yılı k çok ağır bir sosyal ve ekonomik bunalımla son buluyor. Erken seçime yönlendiriliyor Türkiye. Seçim sonuçlarının benzeri dünya parlamento tarihinde, muhtemelen yoktur. İktidar koalisyonunu oluşturan ANAP, MHP, DSP ve aynı zihniyetin parçası olarak algılanmış olan DYP toptan parlamentodan tasfiye ediliyor. İşte halkın sessiz ve güçlü tepkisi budur. Ama bu tepki niçin AKP lehine sonuç verdi? Çünkü iktidar bloku dışında kalan diğer parti olan CHP halk muhalefetini temsil etmeyi reddetti. Kriz döneminde iktisat programını uygulayan Kemal Derviş'i partisine aldı. “CHP olarak sorumlu muhalefet yapacağız” dedi. Dolayısıyla beş yoksullaşma yılının ve ağır krizin koşulları altında ezilen halkın tepkilerini temsil etmeyi reddetti ve AKP iktidarına katkı yaptı.

Bu 5 kayıp yılın özelliklerine de bakalım. İktisat politikaları IMF'ye devredilmiştir. 1998 yılında, herhangi bir kriz ortamı yokken Türkiye IMF'yi davet etti. Nedeni, 1989'la başlayan ve 97'ye kadar giden ve koalisyon hükümetlerinin ülkeyi yönettiği dokuz yılda, 12 Eylül rejiminin emekçi sınıflara yüklediği kayıpların telafi edilmiş olmasıdır. Sermaye, emekçilerin sınıflar arası güç dengelerinde ve bölüşüm ilişkilerinde öne geçtiği dönemlerin rövanşını almak ister.

Bölüşüm politikalarının duyarlılığına Ahmet Müfit arkadaşımız değindi. Bilsay da 1970'lerin sonuna aynı açıdan değindi. Bu doğrultudaki rövanşlardan birincisi 12 Eylül'de alındı, 12 Eylül'de neyin rövanşını aldı? Köylülerin dağa taş Karaoğlan yazdığı; Türkiye yönetiminin sermaye sınıfları dışında biçimlenmeye başladığı bir dönemin rövanşını... Hatırlatalım. Parlamenter siyasette, seçmen tercihlerinde CHP öne çıkıyordu. D evrimciler de sokaklara, tarlalara, bahçelere, madenlere ve fabrikalara, varoşlara hakimdi. Türkiye bütünüyle sola kayıyordu. Sola kayan Türkiye'nin durdurulması; sınıflararası güç dengelerinde sermayenin kayıplarının telafisi gerekiyordu. TUSİAD'ın temsil ettiği sermaye, askerlerle de ittifak kurarak, bu durumun rövanşını almaya karar verdi.

12 Eylül rejimi devrimcileri tasfiye etti. Sol'u tasfiye edilen bir orta sol parti, CHP, SHP, DSP kim olursa olsun öksüz kalır. Kendi solu olacak ki, aydınlanmacılığı unutmasın. Öyle durumlar olur ki orta sol bir partiye aydınlanmacılığı hatırlatmak dahi sosyalistlere düşebilir. Sosyalistler elbette aydınlanmacıdır, kendi doktrinleri icabı aydınlanmacıdır. Çünkü Rousseau'dan, Kant'tan ve Hegel'den gelen aydınlanma geleneğini zirve noktasına Karl Marx getirdi.

Tekrar ekonomiye dönemim. 1989-1997 yıllarında güç dengelerinin emek lehine seyretmesinin rövanşını sonraki ekonomiyi IMF'nin yönettiği 5 kayıp yıl sonunda alındı. Halk sınıflarını ezen politikalara 2002 seçimlerinde sessiz ve derinden muhalefet yapan AKP de iktidarı aldı. İktidara geçtikten sonra da, IMF ve Kemal Derviş programını aynen uyguladı. Dahası, 2005'te yeniden IMF ile stand-by anlaşması imzaladı.

Şimdi de AKP'nin Lale Devri'ne, yani 2003 ve 2007 arasının bilançosuna göz atalım. IMF'nin bu dönemde uygulatmaya muvaffak olduğu reçete, enflasyon hedeflemesi programıdır. İşte o program Erinç kardeşimin vurguladığı gibi, Türkiye ekonomisini ucuz döviz, yüksek faiz tuzağına sürüklemiştir. Ekonominin yapısında yaratılan bağımlılık ilişkilerinin sonuçlarını da Serdar anlattı: Bu model, Türkiye sanayisini

külliyen dışa ve ithalata bağımlı hale getirmiştir. Dış açıkları kronik hale getirmiştir. 1990'lı yıllarda cari işlem açığı çok ılımlıdır. Niye? Çünkü o tarihlerin Merkez Bankası IMF'ye teslim olmadığı için, döviz kurunu kabaca enflasyona endeksliyordu. Sermaye hareketlerine açılmış bir ekonominin bu derecede bir dış bağımlılığa sürüklenmesinin kaçınılmaz olmayacağını, o tarihlerin Merkez Bankası yönetimi, siyasi iktidarla da büyük bir kavgaya girmeden el yordamıyla keşfetmişti. Yani döviz kurunu kabaca enflasyona bağlarsanız, döviz ucuzlatmaya mahkum olmazsınız, sanayi ithalatı ucuzlamaz, ara mal ve girdi üretiminde yoğunlaşmış sanayi kollarını ayakta tutmamız mümkün olur. İşte Serdar gösterdi ki, sanayinin milli gelirdeki payı 1998'de zirveye çıktı. Dibe ne zaman geldik? 2015'te. Bu, prematür sanayisizleşmedir. İyi bilinen bir karşılaştırmadır, her ülke sanayinin payında zirveye çıkar, sonra inişe geçer. Uluslararası karşılaştırma gösteriyor ki Türkiye prematür inişe geçen ülkelerden biridir, belki de en tipik olan ülkedir.

2003-2007 AKP'nin Lale Devridir. IMF'nin enflasyon hedeflemesi programını aynen sürdürüyor. Bol miktarda para giriyor. Milli geliri ve yabancı sermaye girişlerini 2003-2007 için toplayın. Milli gelirin %7,8 oranında yabancı sermaye girmiş. Döviz borsaya giriyor; hazine bonosu, hisse senedi alıyor; , hatta mevduat olarak giriyor. Yıl sonunda dolar ucuzluyor. Dönemin başlangıç yıllarında faizler çok yüksek %25-30 civarında. 2003-2007 arasında, her yıl yıl sonunda, dolarla giren rantiyenin, yıl sonunda faizini toplayıp çıktığında dolar üzerinden bu 5 yılda ortalama kazancı %31,7'dir. Bu dönem milli gelirinin %2'si, kâr ve faiz transferleri olarak dışarıya aktarılmıştır. Ülke dışına aktarılmayan faiz-kâr getirileri de Türkiye içindeki yabancı varlıklara dönüşüyor. Yabancı sermayenin Türkiye içindeki varlıkları, 2007 ve 2008 yılında milli gelire oranla %70'ler civarındadır, 2014-2015'da %85'e çıkıyor. Yani Türkiye ekonomisi yabancılaşıyor.

2003-2007'nin hızlı gelişme temposu tükendi. Ekonomi uzun dönemli, orta-halli potansiyel büyüme hızına döndü. Nasıl döndü? Önce 2008 ve 2009'da iki yıllık bir krizle. Türkiye'yi yöneten zevat bu iki 1 için "kriz, teğet geçti" diyorlar. Teğet geçmedi. Çünkü bu krizin süresi 2008'in son üç ayı ile, 2009'un ilk 9 ayını kapsar. Bu on iki ayın milli gelir rakamlarını toplayın, önceki 12 aya bölün %7.9 küçülme göreceksiniz. Sonraki altı yıla birleştirirseniz %3,8'lik büyüme hesaplırsınız. İşte, Lale Devri'ni izleyen normale dönüş budur.

Bir de bölüşüm tablosuna bakalım. İlk 5 yıl %7,3, sonra %3,8 tempolarında gerçekleşen yükseliş ve iniş söz konusu. On üç yılın tümüne bakalım. AKP yıllarında ortalama kişi başına emekçi gelirleri, işçi ve köylü ayrıntıya girmiyorum, aşağı yukarı her yıl %1,8 oranında arttı. İyi kötü bir gelir artışı var. Birinci tespit ortaya çıkıyor: Türkiye'nin emekçi insanları, AKP döneminde mutlak bir yoksullaşmadan geçmedi.

Buna karşılık aynı dönemde kişi başına milli gelir ise %2,9 oranında artmış. Bu tempo, emekçilerin işçi ve köylü başına ortalama gelir artışını aşmaktadır. Buradan ikinci tespit çıkıyor: Emekçi sınıflar açısından mutlak yoksullaşma yoktur, ama milli gelirden aldıkları pay aşınmıştır.

Bir soru daha soralım: Kişi başına tüketim AKP'li yıllarda hangi hızla artmıştır? Ahmet Müfit arkadaşım tüketimin önemine değindi. Özel tüketimi ve kamunun tüketimini (yani devletin cari harcamalarını) toplayın. 1990'lı yılların sonlarında milli gelirin %80'ine ulaşır. Aynı yıllarda yatırımların da %20'sine eşit olduğunu bulursunuz. Bu ikisinin toplamı %100'ü aşarsa cari açık vardır. %100'e yakınsa dış denge var demektir. 1990'lı yılların sonunda kabaca dış denge var. 2015'e geldiğimizde ne görüyoruz? Toplam tüketim %85'e yükselmiştir, yatırım sabit kalmıştır. Nasıl mümkün oldu? Dış kaynak girişleri ve cari açık sayesinde. Demek ki dış dünyadan gelen para, o büyük canlanma, Türkiye toplumunun ortalama

tüketiminin, gelirinin de üzerine çıkmasına imkan verdi. İşçi ve köylü sınıflarımızın gelir artışları milli gelirin %2'sinin daha altında kalırken, kişi başına tüketimlerinin ortalama artış hızı %3,7'dir.

Peki, tüketim artışı halk sınıflarına nasıl intikal etti? Bilsay arkadaşımın hatırlattığı gibi özel tüketim borçlanılarak arttı. Kamusal tüketim artışı ise emekçilerin vergi yükü yükseltilecek gerçekleşti. Kamunun artan cari harcamalarının bir bölümü eğitim, sağlık dahil sosyal harcamalara gitmiştir. Fakat bunların daha fazlası bordrolardan ve tüketimden toplanan vergiler yoluyla halktan geri alınmıştır.

Peki emekçilerin tüketimi gelirlerini aşınca ne oldu? Ahmet Haşim Köse ve Serdal Bahçe, emekçi sınıfların toplam servetten aldıkları payları araştırdılar. Keşfettiler ki, 2007'ye kadar bu pay artmıştır; ama sonraki beş yılın sonunda emekçi sınıfların büyük bir kesitinin borçları varlıklarını aşmıştır.

Bu bölüşüm tablosu, AKP'nin siyasî başarımına nasıl katkı yaptı? Sıradan insan tarafından nasıl algılandı? Tüketim artışlarına imkan veren ortamdan dolayı kredileri çekerken iktidara şükredilir. Borç batağına girilince "ah benim enayi kafam; niye bu kadar borçlandım?" diyen vatandaş kendini suçluyor. Gelelim kamusal tüketimdeki artışlara. Kaymakamlıklar, belediyeler, erzak ve ihtiyaç maddeleri dağıtırken, yoksullara ve özörlülere aylık bağlarken, sağlık harcamaları artarken, finansmanı açık bütçeyle değil, vergi yükü artırılarak karşılanıyor. Vergi artışlarını kim ödüyor? Sıradan bir Türk emekçisine sorun vergi ödüyor musun? "Bordrodan kesiliyor ne bileyim ben" diyecek. İki tür vergi ödüyor Türk emekçisi, bordrodan ve tüketimden. İkisinin de farkında değil. Yani kendisini "vergi mükellefi" olarak görmez. Türkiye'deki vergi sistemi AKP'li yıllarda bu kalemlerin payı artırılarak kamu harcamalarındaki genişlemeyi mümkün kılmıştır.

Bu olguların açıklanması, algılanması etkili sol muhalefet meselesidir. Sol siyaset, bu olguları halka anlatmayı başarırca, 1970'li yıllarda, 1989'da gördüğümüz gibi halk muhalefeti sorumluları tespit eder. Sola yönelince de Türkiye'yi sermayeye teslim etmek isteyen zihniyete hayır der, Türkiye'yi karanlığa teslim etmek isteyen, Anayasa değişikliğine de hayır der. Sol muhalefeti bırakırsanız, egemen söyleme teslim olursanız, o zaman halkı suçlamaya gerek yok, kendimizi ve benimsediğimiz siyasetleri, hareketleri suçlayacağız.

Teşekkür ederim.

### **Prof. Dr. Bilsay KURUÇ**

Efendim, Korkut'a çok teşekkür ediyoruz. Genel güzel ve mükemmel bir şekilde kötülükleri mükemmel bir şekilde göstererek anlattı. Tabii iki noktayı vurgularsak iyi olur, birincisi, cari açık artık Türkiye'de büyük ve yatırımlar değil tüketim arttığı için büyük. Siyasal iktidar tüketim üzerinde durduğu için tüketimi ve onun siyasal iktidarını finanse ediyor, ondan ibaret. Büyümenin reel kaynakları Türkiye'de tükenmiş durumda, bu senaryo içerisinde tükenmiş durumda görünüyor. Ama yine yakın siyasi tarihin gösterdiği bir şey var: Birinci dünya savaşından bu yana diyelim, 1990'larda ve son olarak 2000'lerde ortaya çıkan, Korkut'un söylediği dolar faizi %30 olursa, kemiksiz dolar faizi %30 olursa, Türkiye'de bu yeşil sermayenin ilkel birikiminin kaynağı olur ki, olmuştur. Olduğu zaman da o sermaye der ki yeter söz benimdir. Der ve demiştir, yani tüm iktidar sermayede olur. Gerçekçi çıkış yolu ise büyümenin gerçek kaynaklarını bularak ki, bu kaynaklar Türkiye'de var, o kaynakları ortaya koymak, o kaynaklara el koyma cesaretini, medeni ve siyasi cesaretini göstererek bulunabilecektir. Bu cesaret de sizlerin, hepimizin cesaretiyle olacak, yani ada parsel numarasıyla sağa kaymış bir ülke siyasetiyle değil, mutlaka herhalde tekrar emekçilerin, kendi güçlerini hissederek yeniden siyasete ellerini

koymalarıyla, olacak. Meraklıları için güzel bir haber vererek bitireyim, Başta Erinç arkadaşımız eski futbolcu Rıdvan'la ilgili kararı söylemişti, herkesin hoşuna gitti galiba. Fenerbahçe Kulübü kendisini Kongre üyeliğinden atmış. Meraklıları için ben de şunu haber vereyim: Federer, Nadal'ı 5 sette yenerek Avusturalya'da şampiyon olmuş. Efendim saat 4'e çeyrek var, sizlere söz hakkını, yani demokrasiyi, olmuş kabul ediyoruz, ama bizi buradan çıkaracaklar, yani parlamentonun sonu geldi efendim. Onun için tekrar teşekkür ederim.